

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ.....	6
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ	17
2.1. Особливості застосування електронних платіжних засобів в Україні та порядок здійснення операцій з їх використанням	17
2.2. Сучасний стан та тенденції розвитку пластикових карток в Україні.....	20
2.3. Електронні платіжні засоби для торгівлі в мережі Інтернет	29
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ.....	34
3.1. Зарубіжний досвід розвитку електронних платіжних засобів.....	34
3.2. Шляхи вдосконалення електронних платіжних засобів з використанням зарубіжного досвіду	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Науково-технічний прогрес, розвиток інформаційних технологій та фінансового ринку призвели до появи сучасних інноваційних технологій платежів, внаслідок чого відбулося скорочення використання готівки та паперових платіжних документів.

Електронні платіжні засоби на сьогодні вже широко залучені до обігу та є важливим інструментом фінансової інфраструктури як провідних країн світу, так і України. Більша частина населення України вже давно і активно користується платіжними картками, оплачує товари чи послуги через Інтернет. Сучасні платіжні засоби надають можливість швидко проводити розрахунки, мають досить високий рівень безпеки, доступні та прості у використанні. Проте, на жаль, рівень їх розвитку в Україні та за кордоном значно різниться. А у зв'язку з тим, що Україна прагне стати повноцінним партнером ЄС, вона повинна зробити все можливе, щоб наблизити систему платіжних засобів до європейського рівня, що вимагає значного їх вдосконалення. В цьому контексті дане дослідження є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розвитку електронних платіжних засобів досліджували наступні науковці: М. Іконнікова, Н. Ільницька, Ю. Муржак, Д. Лозовик, В. Невіжена, А. Мороз, І. Сало, А. Єпіфанов, В. Кравець, Н. Лапко, В. Міщенко, О. Марченко, О. Мозговий, С. Науменкова, Ю. Пахомов, М. Савлук, А. Савченко, В. Стельмах, В. Страхарчук, Я. Чайковський, В. Ющенко та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень у даному напрямку, в сучасних умовах розвитку національної економіки перспективи розвитку існуючих платіжних засобів потребують подальшого вивчення.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є ґрунтовне дослідження сутності та сучасних тенденцій розвитку електронних платіжних засобів в

Україні, а також обґрунтування напрямків їх вдосконалення. Відповідно до вказаної мети в роботі були поставлені наступні **завдання**:

- розглянути теоретичні аспекти розвитку електронних платіжних засобів;
- проаналізувати особливості застосування електронних платіжних засобів в Україні та порядок здійснення операцій з їх використанням;
- дослідити сучасний стан та тенденції розвитку пластикових карток в Україні;
- охарактеризувати електронні платіжні засоби для торгівлі в мережі Інтернет;
- вивчити зарубіжний досвід розвитку електронних платіжних засобів;
- обґрунтувати шляхи вдосконалення електронних платіжних засобів з використанням зарубіжного досвіду.

Об'єкт дослідження – особливості розвитку електронних платіжних засобів в Україні. **Предмет дослідження** – теоретичні, методологічні та практичні аспекти електронних платіжних засобів.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених в роботі завдань, досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: метод аналізу (при вивченні сутності та класифікації електронних платіжних засобів, законодавчого регулювання); метод синтезу та метод абстрагування (при виявленні перспектив розвитку ринку платіжних карток); метод статистичного аналізу (при формуванні тенденцій ринку платіжних карт в Україні); метод конкретизації, табличний (для більшої наочності матеріалу) та ін.

Інформаційну базу досліджень складають праці відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, які досліджували дане питання, матеріали періодичних видань, звітність підприємства. Дослідження базується на результатах новітніх теоретичних і практичних розробок вітчизняних і зарубіжних вчених.

Публікації. Окремі результати дослідження знайшли відображення в науковій статті: Шляхи вдосконалення електронних платіжних засобів в Україні 265-271 ст.// Управління діяльністю фінансових установ: зміни стереотипів: зб. наук. ст. студ. заочної форми навчання/ відп. ред. Н.П. Шульга. -К: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2019.

Структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків. Роботу викладено на 57 сторінках друкованого тексту, що включає 9 таблиць, 17 рисунків, 1 додаток. Список використаних джерел включає 47 найменувань, які займають 5 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ

Електронні платіжні засоби досить давно увійшли в життя сучасних людей, вони надають змогу швидко здійснювати розрахунки, мають досить високий рівень безпеки та є доступними і простими у використанні.

На сьогодні вже створена доволі потужна правова база, яка регулює можливість проведення електронних платіжних розрахунків (рис.1.1), зокрема це:

Рис. 1.1. Законодавство в сфері регулювання операцій з використанням електронних платіжних засобів

Джерело: розроблено автором за даними [20-25]

Таким чином, основними законодавчими актами в сфері регулювання операцій з використанням електронних платіжних засобів є Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [25], Постанова Правління НБУ «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» [20], Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури» [21], нова редакція Положення «Про електронні гроші в Україні» [19] та багато інших.

Згідно з п. 1.14 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» електронний платіжний засіб – платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ [25].

Щоб зрозуміти сутність електронного платіжного засобу, потрібно надати визначення ще двом таким поняттям, як «платіжний інструмент» та «платіжний пристрій». Отже, «платіжний інструмент» - засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому носії інформації, який використовується для ініціювання переказів, а «платіжний пристрій» - технічний пристрій (банківський автомат, платіжний термінал, програмно-технічний комплекс самообслуговування тощо), який дає змогу користувачеві здійснити операції з ініціювання переказу коштів, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього пристрою [25].

Зокрема, під спеціальним платіжним засобом слід розуміти платіжну картку, мобільний платіжний інструмент, інший платіжний інструмент, що виконує функцію засобу ідентифікації, за допомогою якого держатель цього інструменту здійснює платіжні операції з рахунка платника або банку, а також інші операції, установлені договором.

Електронні платіжні засоби можуть існувати в будь-якій формі, на будь-якому носії, що дає змогу зберігати інформацію, необхідну для

ініціювання електронного переказу, та повинні відповідати вимогам стосовно захисту інформації, встановлених законодавчими актами.

Види електронних платіжних засобів поділяються на (рис.1.2):

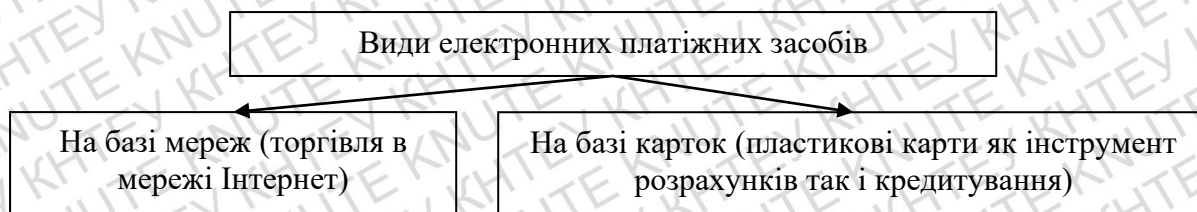

Рис.1.2. Види електронних платіжних засобів

Джерело: розроблено автором за даними [26, с.116]

Отже, якщо підсумувати сказане вище, то найбільш поширеними електронними платіжними засобами є банківські картки та електронні гаманці.

Зокрема, платіжна картка, є електронним платіжним засобом у вигляді емітованої у встановленому законодавством порядку пластикової або іншого виду картки та відповідно до п. 1.27 ст. 1 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [25] призначена для ініціювання переказу грошових коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг; перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб; отримання грошових коштів у готівковій формі в касах банків і через банківські автомати; здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Слід відзначити, що погляди стосовно сутності платіжної картки, як основного платіжного засобу, в науковій літературі різняться, зокрема її сутність подається у вигляді таких категорій, як інструмент, документ, пластикова карта та засіб, тому варто проаналізувати визначення досліджуваного поняття та звернути увагу саме на категорію засобу, оскільки це є темою нашого дослідження (табл.1.1).

Трактування сутності платіжної картки в науковій літературі

Автор	Визначення
Петрук О.М. [29, с.168]	Платіжна картка - пластиковий ідентифікаційний засіб (з магнітною смугою), на який занесені дані щодо її держателя і його рахунку, а саме унікальний номер; термін дії; ім'я та прізвище держателя; зразок підпису держателя.
Загородній А. Г. [11, с. 389–390]	Платіжна картка - це розпізнавальний засіб у вигляді пластикової чи іншої картки, що містить визначені платіжною організацією обов'язкові реквізити, за допомогою яких можна ідентифікувати платіжну систему та емітента платіжної картки. Його використовують для переказу з рахунку платника чи відповідного рахунку банку з метою оплати вар-тості товарів та послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну валюти уповноважених банків та через банківські установи .
Пиріг С.О. [28, с. 164]	Платіжна картка - персоніфікована пластикова картка з магнітною смугою або чіп-модулем, яка є ключем доступу до управління банківським рахунком і дає її власнику можливість безготівкової оплати товарів або послуг в різних торгових і сервісних підприємствах, що приймають картки до оплати, одержувати готівку у відділеннях банків і в банкоматах, а також користуватися іншими додатковими послугами та певними перевагами
А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко [2, с. 322]	Платіжна картка - спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленному законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором
Мочерний С. В. [18, с. 755]	Платіжна картка - це документ на носії електронної інформації у вигляді пластикової картки, що випускається кредитно-фінансовими установами. Надає можливість його пред'явнику отримувати без оплати у готівковій формі товари та послуги, в тому числі отримання через банківські установи готівки, та підтверджує особам, які надають ці товари та послуги, що оплата їх вартості буде здійснена з рахунків у банківських установах

Джерело: розроблено автором за даними [2; 18; 28; 11; 29]

Проведений аналіз дозволяє зробити висновки, кожне наведене вище тлумачення платіжної картки, вважається правильним, але не кожне відображає повноту та змістовність досліджуваного поняття.

Таким чином, сформуємо власну думку щодо сутності платіжної карти - це платіжний засіб, що випускається банківською установою і який дає змогу здійснювати безготівкову оплату вартості товарів та послуг та переказ коштів із рахунків банку, виконувати вкладні операції та отримувати готівкові гроші через банківські автомати.

До того ж, платіжна картка являє собою пластину стандартних розмірів, яка виготовлена з спеціальної, стійкої до будь-яких пошкоджень пластмаси.

На сьогодні вже чітко встановлені переваги та недоліки платіжних карток, наведемо основні з них (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Переваги на недоліки платіжних карток

Переваги	Недоліки
зменшення кількості операцій підприємств з готівковими грошовими коштами в касі	деякі види карток можуть обслуговуватися лише в окремих банкоматах
захист грошей – якщо платіжна картка втрачена/украдена, то це ще не означає втрату грошових коштів	вплив на картку негативних факторів (перепад температури, вологість, прямі сонячні промені та ін..)
картковий рахунок може бути відкритий в національній, іноземній та інших валютах	додаткові витрати якщо власник забув або втратив ПІН-код
можливість зняти з картки необхідну суму грошей в банкоматах майже в будь-якій точці світу	можливість використання картрахунку іншими особами: хакерами, шахраями, зловмисниками та ін.
можливість здійснювати операції цілодобово	затримки зі здійсненням карткових операцій у випадках кризи банківської системи або проблем у конкретному банку

Джерело: розроблено автором за даними [16, с.48]

Як не існує одностайного розуміння сутності платіжної картки, відсутня також і єдність у поглядах вчених на їх класифікацію, проте даний факт можна пояснити тим, що з розвитком та удосконаленням карткових платіжних систем з'являються різні види платіжних карток, які відрізняються за призначенням, функціональними, технічними та іншими характеристиками від попередніх.

Зокрема, за типом емітента картки класифікують на два види: банківські та небанківські (рис. 1.3).

Рис.1.3. Класифікація карток за типом емітента

Джерело: власна робробка автора

Дуже поширеною у науковій літературі є класифікація карток за типом держателів і напрямками використання (рис. 1.4).

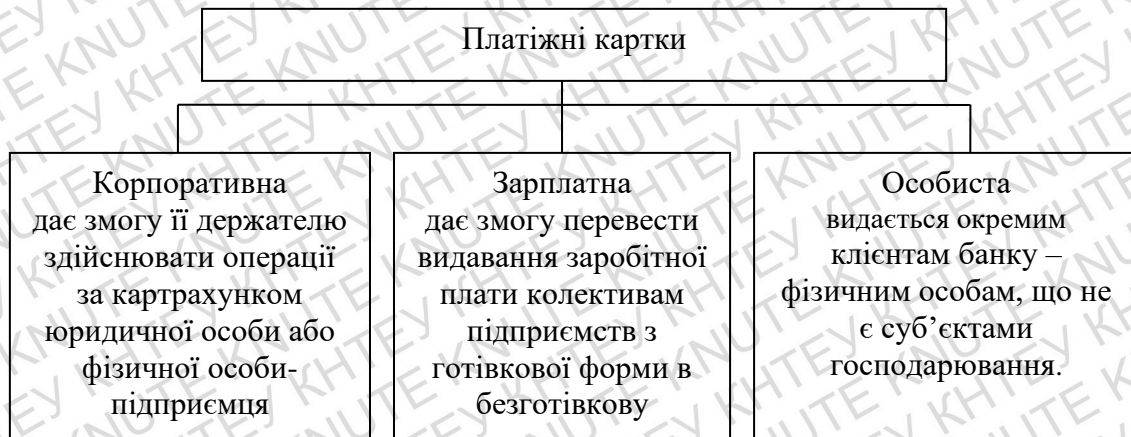

Рис. 1.4. Класифікація карток за типом держателів і напрямками використання

Джерело: розроблено автором за даними [2]

Зауважимо, що корпоративні картки емітуються банком тільки для суб'єктів господарської діяльності, вона є іменною і надає можливість даній особі розпоряджатися його коштами, які перебувають на рахунку в певному банку.

Останнім часом досить популярними стали зарплатні картки, які видаються працівникам підприємств в рамках зарплатних проектів.

Залежно від схеми здійснення розрахунків за операціями з застосуванням платіжних карток їх поділяють на 3 види: дебетові, дебетово-кредитні, кредитні (рис. 1.5).

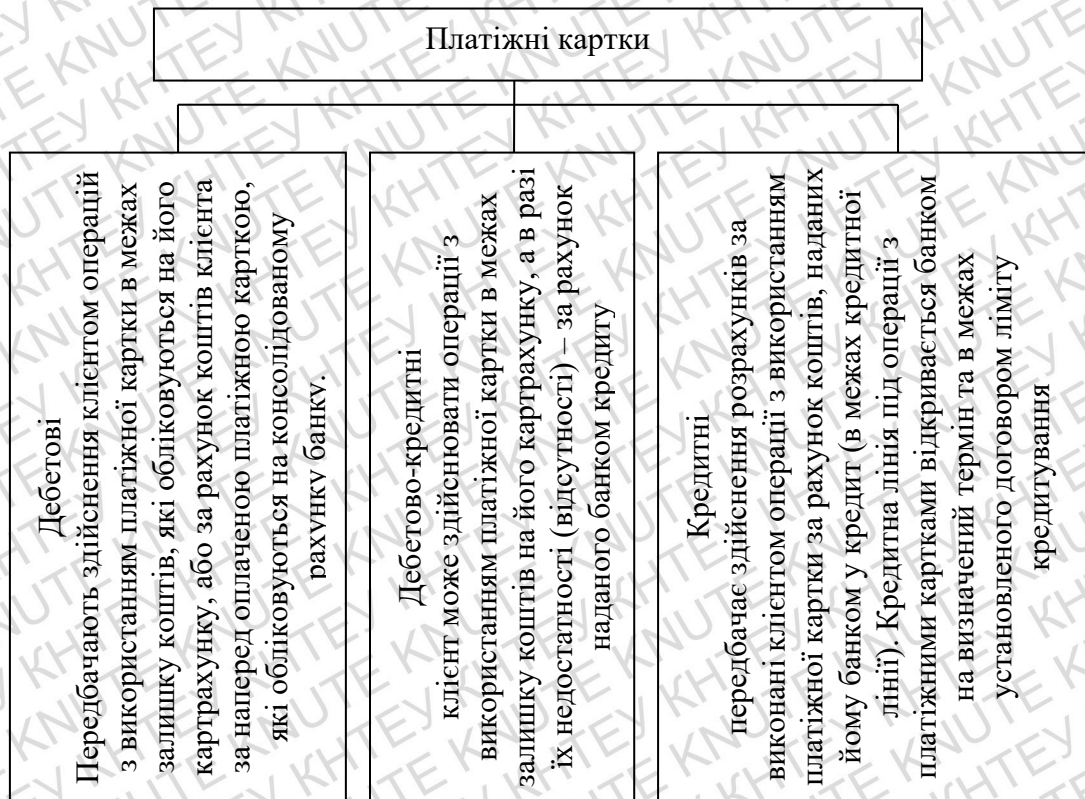

Рис. 1.5. Класифікація залежно від схеми здійснення розрахунків за операціями з застосуванням платіжних карток [2]

Джерело: розроблено автором за даними [2]

Існує також класифікація платіжних карток залежно від типу карткового рахунку та режиму його обслуговування (рис. 1.6). Зокрема, за ним критерієм вони поділяються на дебетні, розрахункові та револьверні кредитні, револьверні овердрафтні.

Банківські кредитні картки використовуються для оплати за товари чи певні послуги з використанням банківського кредиту чи для отримання авансу у готівковій формі. Кредитні картки видаються банками платоспроможним клієнтам. Вони поділяються на індивідуальні та корпоративні. Індивідуальні картки бувають стандартні та золоті. Золоті картки надаються лише клієнтам з високим і стабільним рівнем доходів.

Останнім часом клієнтам з високим рівнем доходів видають платинові картки.

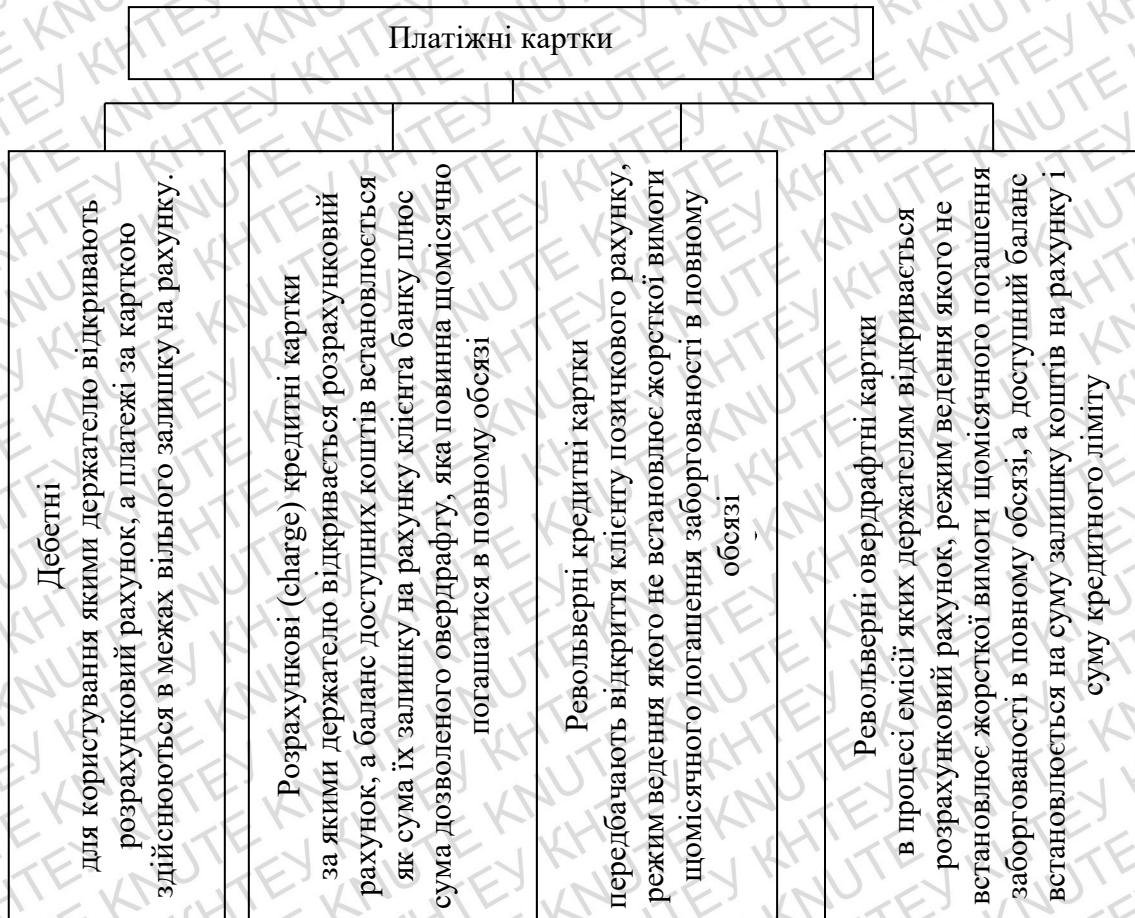

Рис. 1.6. Класифікація платіжних карток залежно від типу карткового рахунку та режиму його обслуговування

Джерело: власна розробка автора

Зокрема, дебетна картка передбачає відкриття спеціального рахунку, на якому зберігається сума, і саме нею обмежуються розрахунки по ній.

За допомогою дебетної карти можливим є: отримати готівку через банкомат; отримати гроші у відділенні банку з рахунку клієнта; сплатити за послуги чи товари в закладах торгівлі.

Вважаємо за доцільне класифікацію, що наведена на рис. 1.6, доповнити двома наступними видами платіжних засобів – «електронний гаманець» та «електронні гроші». Зазначимо, що електронний гаманець – це універсальний платіжний інструмент, який дозволяє зберігати електронні гроші і проводити безготівкові операції в Інтернеті.

До основних переваг використання електронного гаманця відносяться: зручний сервіс, значна кількість платіжних терміналів для поповнення; можливість поповнення за допомогою банківської карти; поповнення гаманця через термінали здійснюється без комісії; незначна комісія при виведенні коштів; абсолютна конфіденційність та захист від зловмисників, оскільки при оплаті не використовуються дані банківської картки; кошти та персональні дані надійно захищені.

Наступна ознака класифікації платіжних карток, яка широко застосовується науковцями – це форма розрахунків. Згідно даної ознаки, картки бувають двосторонніми (розрахунки за двосторонніми угодами, наприклад заправки і т.і) та багатосторонніми (функціонують у національних та міжнародних проектах).

За ознакою способу захисту інформації існують картки з: графічним записом; ембосируванням; штрих-кодуванням; кодуванням на магнітній смугі; кодуванням на чіпі; лазерним записом (оптичні картки).

Найпростіша форма запису інформації на картку – це графічне зображення, коли на картку заносяться прізвище, ім'я та по-батькові власника картки, інформація про емітента, іноді сканується і переноситься фотографія клієнта.

Ембосирування (emboss) – нанесення рельєфних даних на картку шляхом механічного видавлювання. Цей метод використовувався до винаходу магнітної смуги, та не набув розповсюдження.

Картки з магнітною смугою – це пластикові картки, на зворотній стороні яких є магнітна смуга, що вміщує інформацію, яку може прочитати спеціальний пристрій (VISA, Master Card тощо).

Картки з кодування на чіпах поділяються на картки пам'яті та смарт-карти. Картки пам'яті – це картки з мікросхемою, яка вміщує лише запам'ятовуючий пристрій, рівень захисту в таких картках не дуже високий, тому вони використовуються в системах, в яких не ставляться високі вимоги щодо захисту.

Смарт-карти зовні дуже схожі на картки пам'яті, але мікросхема цих карток містить мікропроцесор, який може виконувати операції обробки даних. Тому ці картки називають «смарт-картками» (smart – інтелектуальна чи розумна). Мікропроцесор і мікросхема дуже маленькі, а тому їх часто називають «чіпом». Він вміщує дані про банк, що видав картку, термін її дії, інформацію про клієнта та про суму коштів, яку може використовувати клієнт для розрахунків. Мікропроцесор має систему захисту, яка при спробах проникнути в «чіп» здійснює його саморуйнування [14].

За ознакою сфери обслуговування розрізняють картки:

- універсальні - використовуються для оплати за будь-які товари та послуги;

- приватні комерційні - використовуються для оплати за певні послуги.

За охопленням території дії розрізняють платіжні картки наступних видів: міжнародні; національні; регіональні; локальні.

Останніми роками у зв'язку з розвитком мережі Інтернет і електронної комерції з'являються картки, призначені для оплати товарів та послуг у віртуальних магазинах. Для оплати обраного товару необхідно, відвідавши сайт торговця, вказати необхідні реквізити для проведення оплати: код, термін дії картки та спосіб ідентифікації, як правило, це прізвище та ім'я, контактний телефон і e-mail.

Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити такі висновки - впровадження платіжних карток в розрахунково-платіжну практику значно розширило сферу функціонування безготівкових розрахунків, включило в неї масові платежі населення, прискорило обіг грошей, створило додаткові зручності для платників, зменшило витрати обігу. Серед різноманіття карткових інструментів, які пропонують наявним та потенційним клієнтам вітчизняні емітенти, можна виділити такі основні категорії карток:

- залежно від емітента – банківські та небанківські;
- за платоспроможністю – платіжні й неплатіжні;
- за платіжною схемою – дебетні, кредитні й дебетово-кредитні;

- за функціональним призначенням – розрахункові, дисконтні, ідентифікаційні, аутентифікаційні;
- за типами держателів і напрямом використання – особисті, корпоративні, зарплатні;
- за категоріями клієнтів банку – картки, призначені для масових клієнтів, для заможних та елітних клієнтів, бізнес картки й картки для платежів у мережі Інтернет;
- за ознакою наявності особового банківського рахунку – картки з особовим рахунком і наперед оплачені неіменні картки;
- залежно від типу карткового рахунку та режиму його обслуговування – дебетні, розрахункові кредитні, револьверні кредитні, револьверні овердрафтні та електронні гаманці;
- за типами фінансових операцій – картки з функцією видачі готівки, з функцією платежів та видачі готівки, з функцією платежів без видачі готівки;
- за типами об'єднань банків з їх небанківськими партнерами – спільні й афіліті картки;
- за видами носіїв інформації – картки з магнітною смугою, картки з чіпом, картки з магнітною смугою та чіпом;
- за способом внесення, збереження та зчитування інформації – електронні та ембосовані.

Впровадження нових банківських технологій і розвиток банківського бізнесу із застосуванням платіжних карток потребує виваженого системного підходу до удосконалення законодавчого забезпечення їх емісії та еквайрингу, договірних відносин між членами та учасниками платіжних систем, забезпечення ефективного функціонування та розширення існуючої інфраструктури приймання карток, створення сприятливих умов для розширення сфери використання карткових платіжних інструментів, сприяння випереджаючому зростанню безготівкових операцій з картками порівняно з готівковими.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

2.1. Особливості застосування електронних платіжних засобів в Україні та порядок здійснення операцій з їх використанням

Особливості застосування електронних платіжних засобів і порядок здійснення операцій з їх використанням визначені в Постанові Правління НБУ «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» [20], згідно з розділом 2 якої, користувачем електронного платіжного засобу може бути юридична або фізична особа.

Емісія електронних платіжних засобів у межах України здійснюється виключно банками, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій (крім банків, які здійснюють емісію електронних платіжних засобів для використання в межах цих банків). Перелік банків, які мають право здійснювати емісію електронних платіжних засобів наведено в Додатку А.

Емітент має право надавати фізичним особам, які не здійснюють підприємницької діяльності, особисті електронні платіжні засоби, а суб'єктам господарювання - корпоративні електронні платіжні засоби [20].

Банк має право передати електронний платіжний засіб у власність користувача або надати йому в користування в порядку, визначеному договором про використання електронного платіжного засобу. В договорі мають бути передбачені наступні умови (рис.2.1).

Відповідно до вищезазначеної Постанови, електронний платіжний засіб може існувати в будь-якій формі, на будь-якому носії. Платіжною організацією визначається вид електронного платіжного засобу (крім мобільного платіжного інструменту, реалізованого на програмній основі), що

емітується банком, тип його носія ідентифікаційних даних (магнітна смуга, мікросхема тощо), реквізити, що наносяться на нього в графічному вигляді.

Рис.2.1. Умови договору про використання електронного платіжного засобу

Джерело: розроблено автором на підставі [20]

Особливості здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів безпосередньо визначені в розділі 3 Постанови «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» [20]. Даним розділом передбачена можливість використання дебетової, дебетово-кредитної та кредитної платіжної схеми.

За дебетовою платіжною схемою, користувач здійснює платіжні операції в межах залишку коштів на його рахунок; за дебетово-кредитною – в межах залишку коштів, які є на його рахунок, проте, якщо їх не вистачає або взагалі немає, він має право скористатися кредитом, що надається банком; кредитної – здійснення операцій за рахунок коштів, які надаються банком йому у кредит або в межах кредитної лінії.

Готівка в національній валюті видається через каси банків за електронними платіжними засобами, які були емітовані як резидентами, так і нерезидентами. В іноземній валюті готівка видається через каси банків-емітентів, яким вони відкрили рахунки в іноземній валюті, а також через каси уповноважених банків-еквайрів за електронними платіжними засобами, що емітовані нерезидентами.

Нормами розділу 4 Постанови «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів» [20] закріплено право банку на здійснення емісії електронних платіжних засобів у вигляді мобільного платіжного інструменту та обслуговування операцій з їх використанням. Мобільні платежі здійснюються користувачами за банківськими рахунками.

Стосовно еквайрінгу, то варто зазначити, що в межах України його мають право здійснювати виключно юридичні особи-резиденти, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи. Договір між еквайром і торговцем надає право торговцю приймати до оплати електронні платіжні засоби певної платіжної системи з дотриманням її правил та виконувати інші операції, визначені цим договором.

Еквайри мають забезпечувати торговцю можливість установавання одного платіжного пристрою, який приймає електронні платіжні засоби як

мінімум трьох платіжних систем, однією з яких є багатомітентна платіжна система, платіжною організацією якої є резидент України, з правом вільного вибору його типу та умов використання (купівлі/оренди) за умови, що він відповідає вимогам еквайра, процесингової установи і може використовуватися на основі операційної сумісності [20].

Таким чином, емісія електронних платіжних засобів у межах України проводиться виключно банками, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій; еквайринг у межах України здійснюється виключно юридичними особами-резидентами, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи; користувачі мають право використовувати електронні платіжні засоби для здійснення платіжних операцій відповідно до режимів рахунків, установлених нормативно-правовими актами Національного банку України, та умов договору з емітентом.

2.2. Сучасний стан та тенденції розвитку пластикових карток в Україні

Вже досить тривалий час головною тенденцією розвитку платіжних інструментів не тільки світового, а й українського ринку, є використання платіжних карток, вони залишаються основним безготівковим платіжним інструментом, оскільки є зручними у використанні.

Вважаємо за доцільне проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку пластикових карток. Зокрема, за даними статистичної звітності НБУ, станом на 1 січня 2019 року кількість банків – членів карткових платіжних систем становила 73, що обслуговували понад 42 млн. клієнтів банків (табл.2.1). Отже, як видно з табл.2.1, в 2018 році українськими банками було емітовано більш як 59 млн. платіжних карток, з них 62,2 % є активними.

Таблиця 2.1

Загальні дані про кількість клієнтів, платіжних карток та платіжних пристроїв

Дані за станом на:	Банки-члени карткових платіжних систем (шт.)	Держателі платіжних карток (тис. осіб)	Платіжні картки (в обігу) (тис. шт.)	Платіжні картки (активні) (тис. шт.)	Банківські пристрої (шт.)	Платіжні термінали (шт.)		
						загальна	торговельні	банківські
01.01.2010	146	39 395	44 469	29 104	28 938	103 063	74 510	28 553
01.01.2011	141	39 942	46 375	29 405	30 163	108 140	80 544	27 596
01.01.2012	142	35 179	57 893	34 850	32 997	123 540	94 741	28 799
01.01.2013	142	44 339	69 826	33 106	36 152	162 724	133 964	28 760
01.01.2014	143	49 719	69 726	35 622	40 350	221 222	192 331	28 891
01.01.2015	128	51 649	70 551	33 042	36 596	203 810	178 875	24 935
01.01.2016	98	43 058	59 307	30 838	33 334	194 478	174 293	20 185
01.01.2017	87	41746	57633	32389	33 783	219 241	199 796	19 445
01.01.2018	77	41721	59867	34858	37 003	251 681	232 063	19 618
01.01.2019	73	42 304	59390	36949	36585	297266	278933	18273
01.04.2019	73	42644	61803	36788	36532	306204	289565	16669

Джерело: розроблено автором на підставі [30]

Найбільшими банками-еквайрами та емітентами платіжних карток є АТ КБ «Приватбанк» (має 29,3 млн. платіжних карток в обігу), АТ «Ощадбанк» (11,6 млн. платіжних карток) та АТ «Райффайзен банк Аваль» (3,4 млн. платіжних карток) – табл.2.2 [19].

Таблиця 2.2

ТОП-8 найбільших банків-еквайрів та емітентів платіжних карток за 2018 рік

Назва банку	Кількість штук (одиниць)			
	платіжних карток (в обігу)	платіжних карток (активні)	банківських пристроїв самообслуговування	платіжних терміналів
АТ КБ «ПРИВАТБАНК»	29 295 288	20 423 677	19 940	174 075
АТ «ОЩАДБАНК»	11 632 822	6 147 250	6 354	51 243
АТ «Райффайзен Банк Аваль»	3 402 509	2 284 058	2 825	27 998
АТ «ПУМБ»	2 446 057	802 618	701	4 011
АТ «АЛЬФА-БАНК»	2 271 460	2 074 660	909	5 593
АТ «УКРСИББАНК»	2 188 621	1 050 407	1 254	5 351
АТ «А - БАНК»	1 094 791	555 710	0	247
АБ «УКРГАЗБАНК»	1 036 578	425 789	695	1 480

Джерело: розроблено автором на підставі [19]

Кількість власників платіжних карток в 2018 році становила 42,3 млн. осіб, що більше за показник 2017 року на 1,4% (рис.2.2). З них 828 тис. – це юридичні особи та 41476 тис. – фізичні особи. Зокрема, в 2018 році на одного держателя припадало 1,4 шт. платіжних карток в обігу або 0,9 шт. активних платіжних карток.

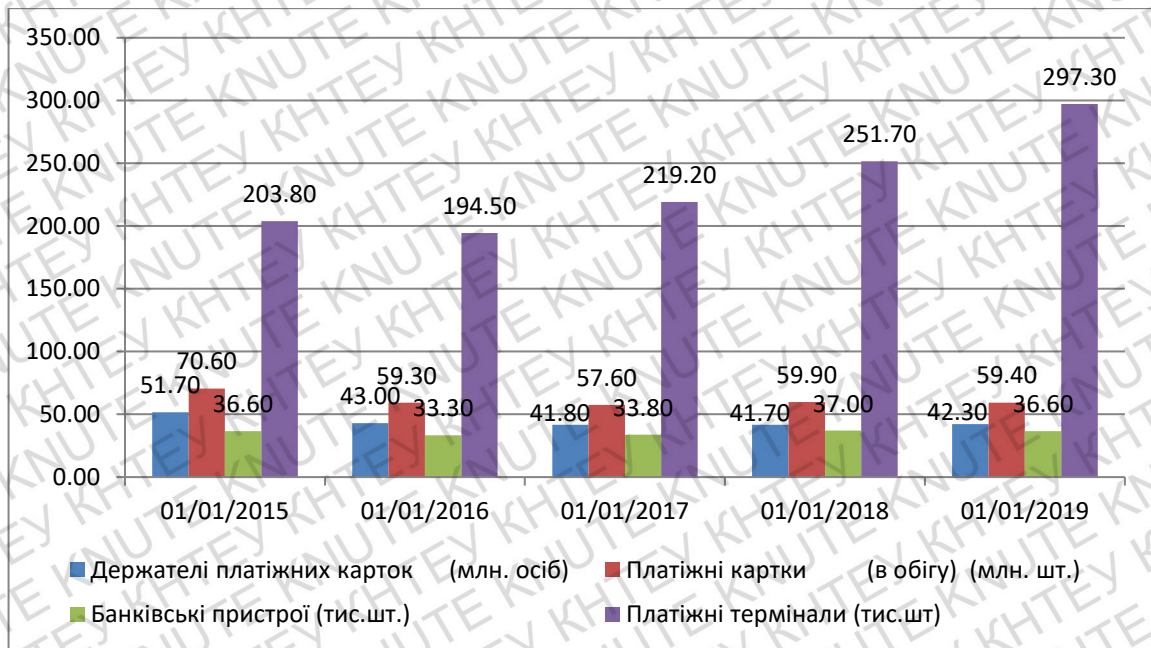

Рис.2.2. Динаміка ринку платіжних карток, банківських пристроїв та платіжних терміналів за 2014 – 2018 рр.

Джерело: розроблено автором на підставі [30]

В 2018 році було здійснено 3,9 млрд. операцій держателями платіжних карток, тобто ми спостерігаємо їх збільшення на 26,7% за показник 2017 року, відповідно зростає і сума операцій - на 35,4%, та становить 28,8 млрд. грн. (табл.2.3). Кількість безготівкових операцій в 2018 році зросла майже на 33,0%, порівняно з 2017 роком і складає 3,1 млрд шт., а обсяг – на 55,4% та становить 1 297 млрд грн.

Частка обсягу безготівкових операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за підсумками 2018 року досягла 45,1%. Це на 5,8 в.п. більше порівняно з 2017 роком (39,3%).

**Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток,
емітованих українськими банками**

Рік	Сума операцій (млн грн)			Кількість операцій (млн шт.)		
	Безготівкові платежі	Отримання готівки	Усього	Безготівкові платежі	Отримання готівки	Усього
2014	255 194	763 841	1 019 035	879	693	1 573
2015	384 795	848 001	1 232 796	1 287	678	1 965
2016	571 275	1 038 985	1 610 260	1 775	738	2 513
2017	834 957	1 289 721	2 124 678	2 311	780	3 091
2018	1 297 429	1 579 092	2 876 521	3 073	842	3 915
І квартал 2019 року	395453	400873	796326	906	206	1112

Джерело: розроблено автором на підставі [19; 30]

Такий позитивний тренд пов'язаний зі стабільним підвищенням попиту на безготівкові операції серед українців та популяризацією інноваційних фінансових сервісів.

Динаміка зміни частки безготівкових операцій від загального їх обсягу/кількості, які були здійснені з використанням платіжних карток показана на рис.2.3.

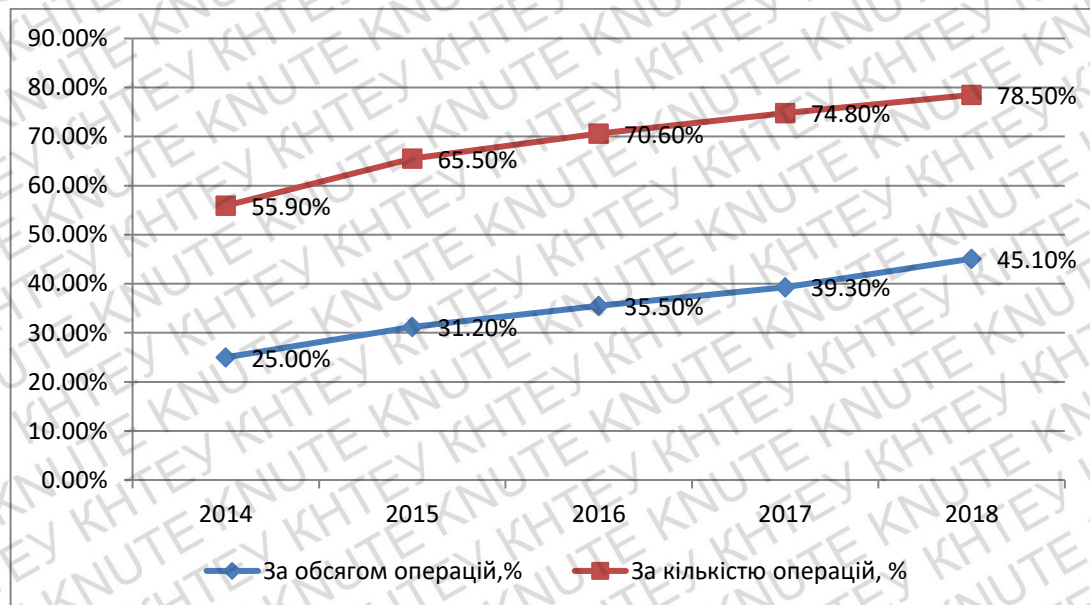

Рис.2.3. Динаміка зміни частки безготівкових операцій від загального їх обсягу/кількості, які були здійснені з використанням платіжних карток

Джерело: побудовано автором на підставі [19]

Обсяги операцій із платіжними картками у 2018 році розподілилися таким чином: 35,8% - операції переказу коштів із картки на картку; 32,6% – операції в мережі Інтернет; 29,3% – розрахунки в торговельній мережі; 2,2% – операції за допомогою пристроїв самообслуговування. Таким чином, в 2018 році найбільша кількість операцій із платіжними картками припадала на розрахунки в торговельній мережі – 51,2%; 38,1% – операції в мережі Інтернет. З наведеного вище можна побачити, що відбувається розширення платіжної інфраструктури для проведення безготівкових операцій (рис.2.4). Зокрема, в минулому році зростає мережа торговельних платіжних терміналів – на 20,2%, проте дещо скоротилася мережа банківських терміналів – на 6,86%.

Рис.2.4.Динаміка розвитку платіжної інфраструктури за 2014-2018 рр.

Джерело: побудовано автором на підставі [30]

Варто відзначити, що з кожним роком постерігається скорочення мережі банківських терміналів та зростає частка торговельних. Станом на 01.01.2019 року в загальній структурі платіжних терміналів частка торговельних становить 93,8% та 6,2% - це банківські (рис.2.5).

Також варто відзначити, що в 2018 році відбувалося поширення інноваційних сервісів Apple Pay та Google Pay, які почали працювати в Україні. Станом на 01.01.2019 року приблизно 94% торговельних POS-

терміналів в Україні забезпечують можливість здійснення безконтактної оплати [34].

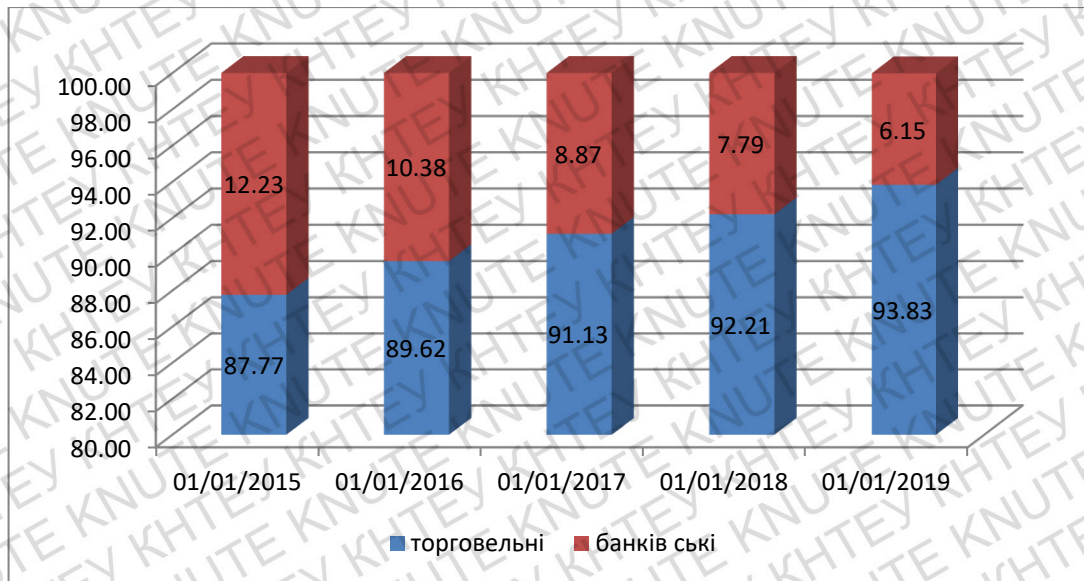

Рис.2.5. Структура платіжних терміналів за 2014-2018 рр.

Джерело: побудовано автором на підставі [30]

Проаналізуємо також види платіжних карток, зокрема, варто відзначити, що картки з магнітною смугою складають 82,3% від загальної кількості активних платіжних карток, до того ж їх кількість зросла на 11,7% та становить станом на 01.01.2019 року становить 30,4 млн.шт.; картки з магнітною смугою та чипом складають 6,323 млн. шт., з чипом 16 тис.шт та віртуальних 219 тис.шт. табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка кількості платіжних карток за видами носіїв інформації за 2014-2018 рр.

Рік	Платіжні картки (тис. шт.)				
	Усього	За видами носіїв інформації			віртуальні
		з магнітною смугою	з магнітною смугою та чипом	з чипом	
2014	33 042	30 009	2 370	416	248
2015	30 838	27 586	2 766	194	291
2016	32 389	27 994	3 876	74	444
2017	34 858	27 202	7 407	24	225
2018	36 949	30 392	6 323	16	219
01.04.2019	36788	28637	6816	0	229

Джерело: розроблено автором на підставі [30]

Структура ринку платіжних карток за їх видами станом на 01.01.2019 р. показана на рис.2.6. Отже, станом на 01.01.2019 р. картки з магнітною смугою та чипом складають 17,1% від загальної кількості платіжних карток; з чипом - (0,03%) та віртуальних - (0,57%) рис.2.6.

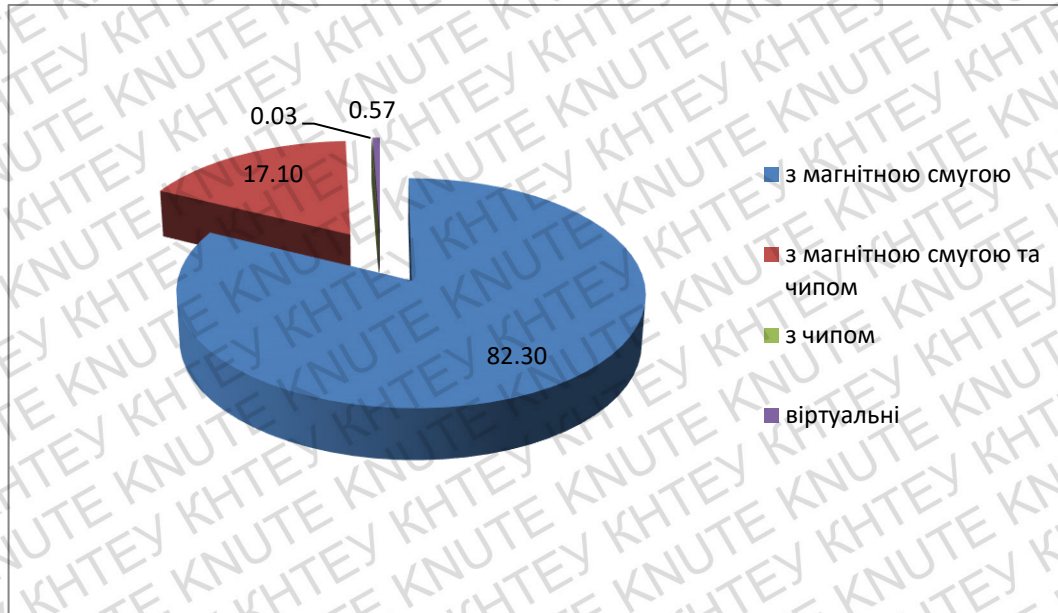

Рис.2.6. Структура ринку платіжних карток за їх видами станом на 01.01.2019 р.

Джерело: побудовано автором на підставі [19]

Загалом переважають картки з дебетовою функцією, станом на 01.01.2019 їх було 30,14 млн.шт, відповідно з кредитовою функцією 6,8 млн. штук. Зазначимо, що в 2018 році кількість карток з дебетовою функцією зросла на 9,72%, а кількість карток з кредитовою функцією навпаки скоротилася на 7,86%.

За типами держателів переважають особисті картки – 36,3 млн. шт., 0,6 млн.шт. – корпоративні картки.

Динаміка кількості платіжних карток за платіжною схемою, типами держателів та типами фінансових операцій за досліджуваний період показана в табл.2.5. За типами фінансових операцій переважають картки з функцією платежів та видачі готівки, відповідно 36715 тис.шт та 234 тис.шт.

Динаміка кількості платіжних карток за платіжною схемою, типами держателів та типами фінансових операцій за 2014-2018 рр.

Рік	Платіжні картки (тис. шт.)							
	За платіжною схемою		За типами держателів		За типами фінансових операцій			з них з функцією електронних грошей
	з дебетовою функцією	з кредитною функцією	корпоративні	особисті	з функцією видачі готівки	з функцією платежів та видачі готівки	з функцією платежів без видачі готівки	
2014	25 491	7 551	356	32 686	153	32 654	236	16
2015	24 794	6 044	390	30 448	123	30 430	285	9
2016	29 398	2 991	467	31 922	39	31 906	444	54
2017	27 464	7 395	523	34 335	1	34 609	248	36
2018	30 135	6 814	606	36 343	0	36 715	234	34
01.04.2019	29784	7003	577	36211	н.д	н.д	н.д	17

Джерело: розроблено автором на підставі [30]

Останньою тенденцією на ринку платіжних карток є набрання популярності сервісів безконтактної оплати з використанням смартфонів та інших пристроїв, що підтримують технологію NFC. Таким чином, спостерігається підвищений попит на безконтактні платежі за допомогою спеціальних карток. Так, їх кількість на сьогодні становить 4,0 млн шт., а динаміка за рік - + 44 %. Це, в свою чергу, є заслугою платіжних мереж, що надають таку можливість та активно розвиваються. Наприклад, кількість банкоматів збільшилася до 20,0 тис. од. (це + 0,1 % за рік), мережа POS терміналів зросла до 279,0 тис. од. (це + 20 % за рік), а кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, які приймають платіжні картки збільшилися до 208,7 тис. од. (+ 20 % за рік). Проте вже сьогодні очевидно, що деякі технології виходять із вжитку, а на їх місце приходять нові, більш сучасні, цифрові. Це ми можемо бачити по кількості ПТКС, яка зменшилася до 16,6 тис. шт. (динаміка за рік - 3%) [19]

Крім того, відбувається уніфікування видів платіжних карток, розпочинається випуск комбінованих карток (одна карка на декілька рахунків). Позитивним моментом також є те, що сьогодні емісія карток супроводжується певними програмами лояльності та спільними проектами банків, які випускають картку, та постачальників товарів чи послуг.

Загалом, новинами розвитку електронних платіжних засобів в Україні має стати масовий перехід на безготівкові розрахунки. Зокрема, згідно з Проектом Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження вимог до суб’єктів господарювання щодо приймання електронних платіжних засобів в оплату за продані ними товари (надані послуги)” [22], до середини 2019 року заплановано, що банківською картою можна буде розрахуватися в будь-якому місці.

Безготівкові платежі змушені будуть приймати компанії, які продають техніку, яка підлягає гарантійному ремонту, підакцизні товари, ювелірні вироби, лікарські препарати, компанії, які надають житлово-комунальні, медичні та стоматологічні послуги, туристичні агентства, ресторани, готелі. До 1 січня 2020 року цей перелік значно розшириться, а вже станом на 1 липня 2020 року безготівкові платежі повинні будуть приймати усі, хто продає товари та послуги, більш як 50 неоподатковуваних мінімумів (850 грн) [20]. При цьому абсолютно усі платежі на суму, більш як 50 тис. грн. проходять через безготівковий рахунок. Проте, варто зазначити, що послуги можна буде платити за допомогою платіжних сервісів в режимі онлайн, Інтернет-банкінгу, QR-коду та ін. доступних систем. Можливість розплатитися готівкою також залишиться.

Перевагами таких кроків є зменшення витрат на охорону та зберігання валюти (нині витрачається на дані заходи близько 1 млрд.грн. на рік), держава отримає більший контроль за потоками грошей; це світова тенденція, яка є безпечнішою як для банків, так і для окремих громадян) [33].

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити ряд важливих висновків, що основними тенденціями розвитку ринку електронних

платіжних засобів в Україні є: збільшення питомої ваги безготівкових розрахунків платіжними картками у сфері торгівлі та послуг порівняно з розрахунками готівкою; розширення інфраструктури приймання платіжних карток; зниження витрат на касові операції, інкасацію, зберігання готівки тощо; скорочення витрат на виробництво банкнот і монет та підтримку готівкового обігу тощо.

Отже, український ринок платіжних засобів дуже динамічний, на ньому змінюються лідери, з'являються нові продукти і технології. Збільшення частки активних платіжних карток, вагоме зростання протягом останніх років обсягів і кількості безготівкових операцій, а також збільшення кількості торговельних підприємств та торговельних терміналів говорить про активний розвиток платіжного ринку і більшу зацікавленість користувачів у безготівкових розрахунках.

2.3. Електронні платіжні засоби для торгівлі в мережі Інтернет

Купівля товарів і послуг за допомогою мережі Інтернет для пересічного користувача сьогодні вже стали нормою. Для фінансових операцій у мережі, окрім традиційних банківських пластикових карток, використовують всілякі електронні платіжні системи.

В Україні при здійсненні платежів через мережу Інтернет використовуються [32]:

- системи, в основі яких лежать кредитні картки. При під'єднанні до певної платіжної системи на основі кредитних карток, магазин зможе отримувати платежі через мережу Інтернет від тих своїх клієнтів, які мають кредитні картки, які підтримуються цією платіжною системою. Наприклад, система Портмоне – www.portmone.com.ua – підтримує платежі кредитними картками Visa і MasterCard/EuroPay таких банків: Райффайзен Банк Аваль, ПриватБанк, Укрексімбанк та ін. Варто зазначити, що дана система

орієнтується в основному на оплату комунальних послуг через мережу Інтернет;

- системи на основі смарт-карток. Для роботи клієнтам необхідно мати смарт-картку, емітовану банком, під'єднаним до системи, а для платежів через мережу Інтернет ще й додатково використовувати спеціальний пристрій – смарт-карт-рідер та спеціальне програмне забезпечення;

- системи Інтернет-банкінгу створені для надання послуг з управління банківськими рахунками через мережу Інтернет (з отриманням виписок за здійсненими операціями). При використанні клієнтами систем Інтернет-банкінгу магазин не обов'язково повинен бути під'єднаний до цих систем, достатнім є те, що ним прийматимуться безготівкові платежі. Клієнт же, для того щоб користуватися послугами Інтернет-банкінгу, має укласти відповідний договір з банком після чого матиме можливість доступу до свого рахунка та здійснювати платежі через мережу Інтернет, використовуючи звичайний браузер та передбачені системою Інтернет-банкінгу процедури. Як приклади українських систем, що дають змогу клієнту керувати своїм рахунком через мережу Інтернет, можна назвати такі: www.pbank.com.ua; <https://ib.ukrsibbank.com> та ін.

За даними Приватбанку в березні 2018 року в мобільній версії Приват24 було зафіксовано 8,9 млн. транзакцій, а за підсумками березня 2019 року кількість операцій через мобільний банк перевищила 15,8 млн. Сьогодні через мобільний Приват24 щомісяця здійснюється вдвічі більше операцій, ніж через каси банку - 15,8 млн проти 7,7 млн транзакцій [6];

- системи на основі електронних грошей. Для того щоб використовувати ці системи для платежів через мережу Інтернет, потрібно під'єднатись до якоїсь з них, тобто встановити на своєму комп'ютері програмне забезпечення, необхідне для роботи з системою; відкрити за допомогою нього у системі свій рахунок; та ввести на нього гроші. В Україні функціонують такі системи на основі електронних грошей, як, наприклад Інтернет.Гроші – www.imoney.com.ua. На сайтах даної системи є перелік

магазинів та компаній, що під'єднані до них, тобто можуть отримувати оплату за товари та послуги електронними грошима.

Розглянемо більш детально деякі з названих вище систем. Ще не так давно, найбільш популярними в українському сегменті мережі Інтернет (про це свідчила кількість реєстрацій) були сервіси WebMoney, RBK Money, Інтернет.Гроші, E-Gold і PayPal, Qiwi, і Яндекс.Деньги, але через обмеження НБУ, введені після початку війни на Сході України, частина з них стали недоступними для українських клієнтів.

Восени 2016 року Україна заборонила діяльність Qiwi, Яндекс Грошей, в 2018 році були введені санкції проти платіжної системи WebMoney (указ Президента №126 від 14 травня 2018 року) строком на 3 роки [7]. Проте, незважаючи на заборону, того ж року (червень 2018 року) була заборонена міжнародна платіжна система Tume. Причиною для цього стала інформація від Служби безпеки України, в якій вказується, що платіжна система Tume здійснює перекази коштів у співпраці із забороненою в Україні російською платіжною системою Contact. Таким чином, українським користувачам варто зупинитися на міжнародних платіжних системах.

Успішними на українському ринку можна назвати Portmone (кредитна схема платежів, здійснює електронну доставку і оплату рахунків з картами Visa, MasterCard) і RupaY. Остання - дебетова схема, яка виконує функцію шлюзу між різними платіжними системами України, Росії, Білорусі, Казахстану та інших країн ближнього зарубіжжя.

Існує ще й власна платіжна система, яка обслуговує ряд українських Інтернет-майданчиків. У ній використовується кредитна схема, приймаються платежі Visa і MasterCard. Авторизація - через банк-еквайєр, що має необхідну ліцензію міжнародних платіжних систем для e-commerce (електронної комерції). Традиційно це Райффайзен Банк Аваль і Приватбанк.

Восени 2006 року найбільша в світі платіжна онлайн-система PayPal включила Україну в зону свого покриття. Втім, подальшого активного розвитку співгромадяни так і не дочекалися. PayPal – найбільша електронна

платіжна система, у якій зареєстровано більше 150 млн. рахунків в усьому світі, належить компанії eBay і тісно інтегрована з відомим Інтернет-аукціоном. Саме ця причина змушує більшість користувачів країн СНД заводити собі рахунки в системі PayPal. Зараз українці можуть тільки реєструватися в системі й вносити гроші для проведення подальших операцій. З виведенням грошей справа набагато складніша – сервіс не надає такої послуги для українців. Проте, існують компанії, які можуть анонімно відкрити банківський рахунок у США, а через нього вже можна без проблем перевести електронні гроші в реальні.

EasyPay (ІзіПей) - система прийому платежів, що розпочала роботу в 2007 році на базі компанії EasySoft, надає широкий спектр послуг з прийому готівкових мікроплатежів через термінали, а також здійсненням інтернет-еквайрингу платіжних карт Visa / MasterCard. Система займає впливове становище на українському ринку - кількість терміналів самообслуговування перевищує 6000 одиниць по всій території України. З цих терміналів EasyPay 500 належать безпосередньо оператору інші або знаходяться в оренді [41].

LiqPay - відкритий web-інтерфейс, електронний гаманець, який дозволяє приймати платежі і переводити гроші за допомогою мобільного телефону, Інтернету і платіжних карт у всьому світі [39].

E-gold. Одна з найбільш популярних платіжних систем у світі. Електронні гроші – еквівалент трійських унцій, які забезпечуються дорогоцінними металами в європейських і американських банках. Користуватися сервісом можуть жителі різних країн – ніяких обмежень у цьому плані не існує. Це і є головна вигода для українських користувачів – за допомогою E-gold можна робити покупки або продавати що-небудь за кордоном.

Ще одна особливість системи E-gold – анонімність, тобто всі зроблені транзакції не залишають зайвих слідів. Саме цією можливістю часто користуються шахраї із усього світу (останнім часом репутація системи E-gold істотно постраждала через це). Користувачеві системи E-gold

доводиться платити не тільки за переказ грошей (1%, але не більше 50 центів), але й за сам рахунок – 1% від суми щорічно [40].

Таким чином, в Україні при здійсненні платежів через мережу Інтернет використовуються: системи на основі кредитних карток, системи на основі смарт-карток, системи Інтернет-банкінгу, системи на основі електронних грошей.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТІЖНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід розвитку електронних платіжних засобів

Перед тим, як досліджувати зарубіжний досвід розвитку електронних платіжних засобів, вважаємо за доцільне дослідити динаміку розвитку безготівкових платежів за регіонами світу (табл.3.1.)

Таблиця 3.1

Динаміка безготівкових операцій в глобальному та регіональному розрізі за 2014-2017 рр. та прогноз на 2018-2022 рр., млрд.дол

Регіони світу	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Північна Америка	137,9	145,4	152,9	160,6	168,2	176,3	184,5	192,8	201,8
Європа (вкл. Єврозону)	103,5	114,8	124,4	133,8	144,2	156,3	170,4	185,9	203,6
Азіатсько-тихоокеанський регіон	41,4	45,4	50,1	55,6	61,3	67,6	74,2	81,7	90,2
Латинська Америка	36,8	38,5	39,8	43,1	45,5	48,4	51,1	54,3	57,7
Країни СЕМЕА	30,4	34,7	41,3	49,3	61,9	74,4	90,2	111,2	139,3
Emerging Asia	38,9	56,9	72,6	96,2	123,7	161,1	208,7	269,5	352,8
Разом	388,9	435,7	328,2	538,6	604,8	684,1	594,6	895,4	1045,4

Джерело: розроблено автором на підставі [47]

Як видно з табл. 3.1., вагомий внесок у зростання обсягів глобальних безготівкових операцій зробили країни Азії, які розвиваються (рис.3.1). Широке поширення цифрових гаманців, збільшення успіху платформ електронної комерції та інновації в мобільних платежах сприяють феноменальному зростанню в даному регіоні.

Центральна Європа, Близький Схід та Африка (СЕМЕА) демонструють постійне зростання в 2017 році, порівняно з 2016 роком, на 19,3% (табл.3.2). Обсяги безготівкових операцій зростають завдяки модернізації платіжної інфраструктури та альтернативних способів оплати.

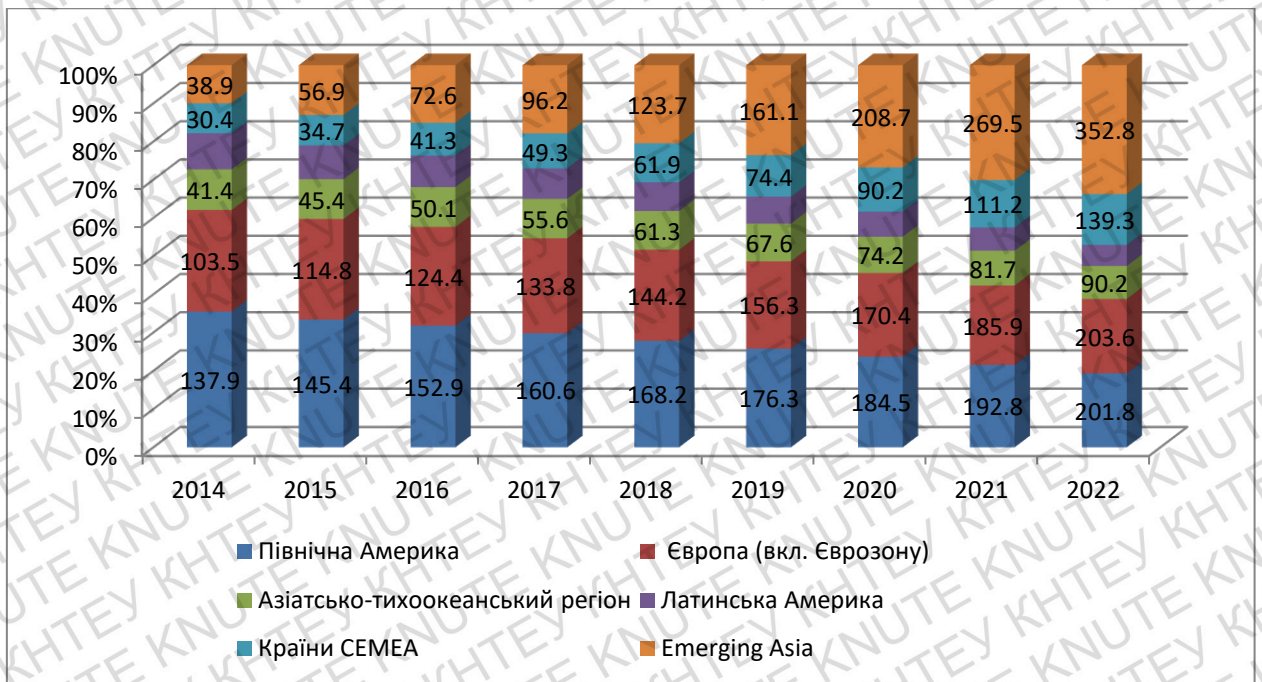

Рис.3.1. Динаміка безготівкових операцій в глобальному та регіональному розрізі за 2014-2017 рр. та прогноз на 2018-2022 рр., млрд.дол

Джерело: розроблено автором на підставі [47]

Обсяг безготівкових операцій в країнах Латинської Америки зріс на 8% протягом 2016–17 років, внаслідок того, що політична стабільність у регіоні почала повертатися, а ринки відроджуватися.

Таблиця 3.2

Темпи росту безготівкових операцій в глобальному та регіональному розрізі за 2014-2017 рр., %

	Сукупний середньорічний темп росту (CAGR) 2017-2013	Зростання 2016/2015	Зростання 2017/2016
Світ	10.8%	10.4%	12.0%
Латинська Америка	5.4%	3.4%	8.3%
Країни СЕМЕА	15.9%	19.0%	19.3%
Emerging Asia	34.6%	27.6%	32.5%
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	10.5%	10.4%	11.0%
Європа (вкл.Єврозону)	7.9%	8.4%	7.6%
Північна Америка	5.4%	5.1%	5.1%

Джерело: розроблено автором на підставі [47]

Темп зростання зрілих ринків - включаючи Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Європу та Північну Америку - тримається на рівні 7% у 2017 році, що відповідає прогнозам WPR 2018 для цих ринків.

У глобальному масштабі очікується зростання безготівкових операцій при рівні CAGR 14% з 2017-2022 FF. До 2022 року очікується, що ринки регіонів, що розвиваються, перевищують зрілі ринки за часткою безготівкових операцій. Варто також відзначити, що прийняття платежів на основі QR-коду пришвидшило безготівкову революцію на азіатських ринках, і, як очікується, Азія продовжить свою траєкторію високого зростання з оцінкою CAGR в 30% з 2017 по 2022 рр.

Зміна переваг користувачів щодо оплати, зростання електронної комерції, як очікується, призведуть до зростання на 21% безготівкових транзакцій у регіоні Близького Сходу та Африки з 2017 по 2022 рр. Латинська Америка готова до зростання, завдяки орієнтації на заходи фінансового включення.

Цифрові платежі на зрілих ринках також зростають внаслідок бажання користувачів здійснювати платежі швидко та зручно. Очікується, що при рівні 8,5% річних темпів зростання (CAGR) безготівкові платежі Європи зростатимуть швидше, ніж США, у період 2017–2022 рр. На відміну від решти країн світу, очікується, що приріст безготівкових транзакцій у Північній Америці затримається на рівні близько 5% протягом наступних п'яти років через затримку модернізації спадкової інфраструктури та відсутність законодавчого заохочення.

Зазначимо, що останнє десятиліття було періодом появи інноваційних продуктів для здійснення платежів. Світові платежі, які виконуються з використанням новітніх платіжних продуктів, збільшуються як за кількістю, так і за обсягами. Загалом, обсяг світового ринку розрахунків платіжними картками в 2017 році становив 25,106 трлн. дол., що на 13% більше, ніж в 2016 році. Згідно з прогнозами до 2023 року він сягне 45,244 трлн дол.[44].

Зазначимо, що дані за 2018 рік – це прогнознi дані, оскільки звіт Global Payment Cards Data and Forecasts to 2024 вийшов лише в вересні 2019, відповідно його ще немає у відкритому доступі.

Згідно з останнім звітом компанії RBR «Світовий ринок платіжних карт і прогноз на період до 2023 р.» (Global Payment Cards Data and Forecasts to 2023) [44], в кінці 2017 року загальна кількість платіжних карток в обігу на глобальному ринку досягла 15 млрд, що на 6 % більше, ніж в кінці 2016 року. У міру того, як держава і центральні банки розвинутих країн продовжують розширювати доступ до фінансових послуг, кількість платіжних карт продовжує рости, відкриваючи додаткові можливості для карткових систем (рис.3.2).

Загалом, починаючи з 2014 року, кількість платіжних карток в світі невинно зростає, якщо в 2014 році їх було 12,3 млрд. шт, то станом на кінець 2017 вже 15 млрд., зростання становить 2,7 млрд. шт. або ж 21,95%. Згідно з прогнозами до 2023 року кількість платіжних карток в світі становитиме 17,8 млрд. шт., що більше від показника 2014 року на 5,5 млрд. шт.

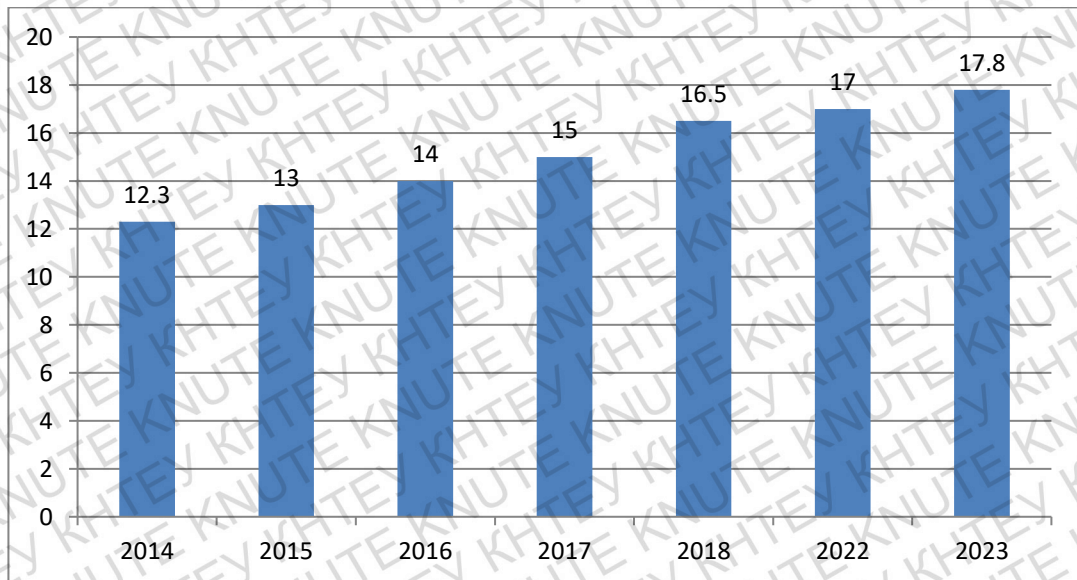

Рис.3.2. Динаміка розвитку глобального ринку платіжних карток у 2014-2018 рр. та прогноз на 2020-2023 рр., млрд. шт.

Джерело: розроблено автором на підставі [44]

Структура глобального ринку карткової емісії в розрізі платіжних систем в 2014-2017 рр. показана на рис.3.3. Зокрема, як видно з рис.3.3, в 2016 році компанія UnionPay вийшла на перше місце в світі за кількістю карткових транзакцій (на її частку припадало на той час близько 37% від загальної кількості платежів, тоді як на карти VISA і MasterCard - 32% і 20% відповідно).

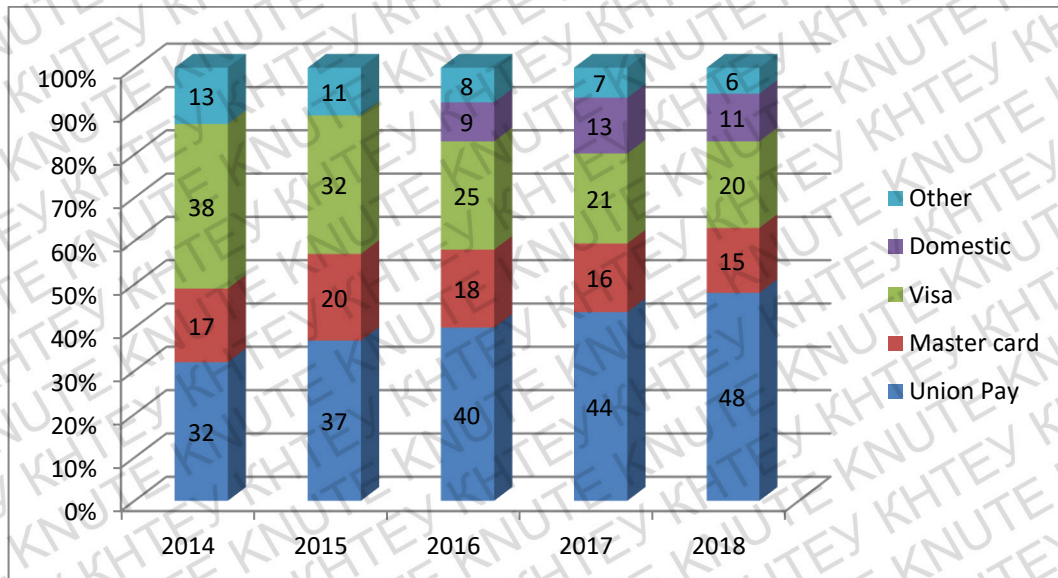

Рис.3.3. Структура глобального ринку карткової емісії в розрізі платіжних систем в 2014-2017 рр.,%

Джерело: розроблено автором на підставі [44]

У 2017 році на платіжну систему UnionPay доводилося 44% від загальної кількості платіжних карткових транзакцій в світі. Частки Visa (включаючи Visa Electron, V PAY і Interlink) і Mastercard (включаючи Maestro і Mastercard Electronic) складають відповідно 21% і 16%.

Частка домашніх платіжних систем, характерних для сектора дебетових продуктів, на більшості ринків скорочується, оскільки вони або випускають карти в кобейджінгу з міжнародними системами, або їх карти заміщуються картами МПС.

Загалом, варто відзначити, що на початок 2018 року в світі в обороті було 5,4 млрд. безконтактних карток, що складає 35% від глобальної

карткової емісії. Згідно останніх прогнозів ця частка буде зростати, оскільки банки зацікавлені на випуску та перевипуску карток на безконтактній платформі (рис.3.4).

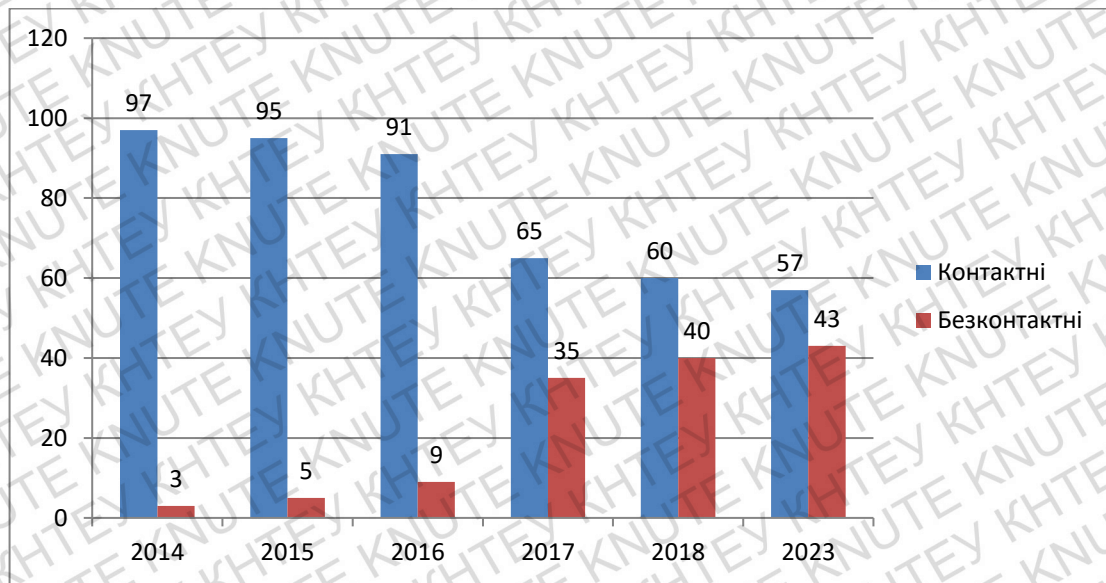

Рис.3.4. Динаміка світової структури платіжних карток за доступом в 2014 – 2017 рр. та прогноз на 2018 і 2023 р., %

Джерело: розроблено автором на підставі [44]

За даними RBR, безконтактні платежі набули широкого поширення, насамперед, в європейських країнах, де карткові продукти давно є найкращим платіжним засобом. Згідно з останніми вимогами, до 2020 року всі EFTPOS-термінали (безконтактні термінали) в Європі повинні підтримувати безконтактну технологію. Набагато менше поширення безконтактні карти отримали на Близькому Сході, в країнах Африки та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Зокрема, на Близькому Сході і в Африці лише 9% терміналів можуть приймати безконтактні платежі.

Вже сьогодні з впевненістю можна сказати, що обсяг емісії безконтактних карт і обсяг безконтактних платежів буде зростати. Споживачі і продавці переконуються в перевагах безконтактної технології, що дозволяє економити час з урахуванням збільшення швидкості обробки платежів. Оскільки безконтактні карти стають частиною повсякденного життя в усьому світі, їх активне використання стане нормою в переважній більшості країн.

Структура платіжних карток світу в розрізі їх типів показана на рис.3.5.

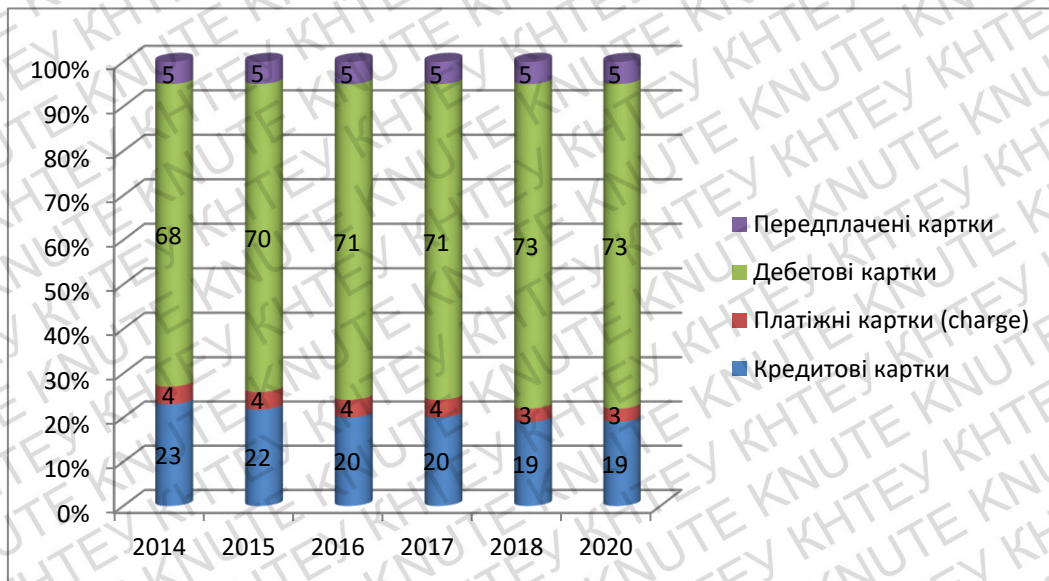

Рис.3.5. Структура платіжних карт світу з розбивкою за типами в 2015-2017 рр. та прогноз на 18 і 2020 рік,%

Джерело: розроблено автором на підставі [44]

Згідно з дослідженням RBR, частка дебетових карт - найбільш поширеного типу картоквих продуктів - становить 73% від загального обсягу карт в світі в порівнянні з 70% в 2015 та 68% в 2014 роках. Цей показник буде зростати і надалі, головним чином за рахунок програм фінансової інтеграції, що здійснюються на ринках, що розвиваються: Азіатсько-Тихоокеанського регіону, Близького Сходу, Африки та Латинської Америки. Наприклад, в Пакистані банківські рахунки є тільки у 13% дорослого населення, і, на початку користування банківськими послугами, клієнти зазвичай спочатку отримують дебетову карту. На більш розвинених ринках зростання кількості дебетових карт частково пояснюється тим, що емітенти орієнтовані на клієнтів з числа молоді і, навіть, дітей. Наприклад, у Великій Британії емітенти пропонують дебетові карти дітям у віці 11 років.

Дослідження RBR показує, що протягом 2014-2018 рр. частка передплачених карт залишалася незмінною, а зростання цього сегмента в

деяких країнах компенсувалося його скороченням в інших. У В'єтнамі передплачені картки набирають популярність в якості подарункових і карт оплати проїзду на громадському транспорті, що обумовлено низьким ризиком такого роду продуктів для емітентів. У Росії, навпаки, на зміну деяким передплаченим карткам приходять такі альтернативні продукти, як дебетові карти і електронні гаманці.

Зростання сегменту кредитних карт стримується регулюванням і обережністю емітентів, дослідження RBR показує, що в 2016 році частка кредитних карт знизилася на 2%, до 20%, і це зниження продовжується – в 2018 році спостерігається додаткове зниження на 1%. В ЄС дана тенденція частково пояснюється введенням обмежень на максимальний розмір міжбанківських комісій, що негативно відбивається на прибутку емітентів карт і вже призвело до падіння емісії таких карт в деяких країнах (наприклад, в Чехії).

У той же час, у Великобританії банки практикують більш обережний підхід до кредитування після зростання кількості дефолтів по карткових кредитах на початку 2017 року. Жорсткість кредитного скорингу і більш жорсткі умови видачі кредитів також привели до скорочення сегмента кредитних карт в ПАР.

Проте експерти RBR виявили ряд ринків, де становище з кредитними картами набагато краще. Наприклад, в Індії до цих продуктів повернулася довіра банків, оскільки емітенти почали застосовувати більш досконалі процедури, включаючи звернення до централізованих кредитних бюро, що дозволяє підвищити якість перевірки потенційних власників карток. У той же час уряд Канади застосовує політику, спрямовану на пошук і залучення клієнтів серед іммігрантів, і банки створюють нові кредитні продукти для цього сегмента.

Згідно зі звітом Global Payment Cards Data and Forecasts to 2023 [44], глобальні витрати на онлайн-покупки в 2017 році становили 4,5 трлн. дол. США, що на 13% більше в порівнянні з 2016 роком. Основними факторами

зростання є зручність в порівнянні з покупкою в традиційних магазинах і, в ряді випадків, більш низькі ціни. Очікується, що в 2023 році видатки на глобальні онлайн-покупки виростуть до 11 трлн дол. США.

Як показує дослідження RBR [44], в міру активізації переходу споживачів з фізичних магазинів в цифрові канали, зростання числа власників смартфонів і модернізації мобільних платіжних додатків, електронна комерція буде і далі демонструвати значне зростання. Крім того, нові вдосконалені засоби забезпечення безпеки зменшать побоювання споживачів щодо шахрайства.

Таким чином, сьогодні технології невпинно йдуть вперед, а цифрова економіка набирає масовості, що відображається на інноваціях платіжних систем та платіжних засобів у світі. Розглянувши динаміку світового ринку платіжних карток, як основного електронного платіжного засобу, пропонуємо здійснити огляд нових технологій в даній сфері.

Найяскравішим прикладом «третього» покоління платіжних систем в світі є безконтактні платежі. Безконтактна оплата товарів та послуг з використанням картки, смартфона, планшета, смарт-годинника, фітнес-браслета і навіть каблучки здійснюється при підтримці додатків для оплати, таких як гаманці банків, Google Pay, Apple Pay та Garmin Pay. В такому випадку не відбувається розголошення номера картки, а для кожної платіжної операції надається свій унікальний код. Таким чином, така транзакція є повністю захищеною.

Варто зазначити, що проведення безконтактного платежу з використанням смартфона потрапляє до категорії - мобільні платежі. Відповідно для роботи з такими системами мобільних платежів, як Apple Pay та Google Pay в смартфоні повинен бути NFC-чіп. В даному випадку технологія Host Card Emulation, яка стала доступна користувачам з кінця 2013 року, дозволяє емулювати смарт-картку на телефоні за допомогою спеціального програмного забезпечення і є підґрунтям для NFC-чіпу, що в свою чергу дозволяє замінити оплату пластиковою картою на оплату

смартфоном. Якщо висловитися більш простоше, то сучасні технології НСЕ і NFC - це, фактично віртуальні кредитні картки [12].

Крім того, до платіжних інновацій відноситься матричний QR-код, який використовують у мобільних додатках для здійснення платежів. Платіж здійснюється наступним чином: одержувач вводить дані переказу, додаток генерує QR-код, його сканує платник, далі кошти перераховуються автоматично.

Значною інновацією у платіжній сфері є випуск компанією Apple кредитних карток - Apple Card. Ці картки розроблені за сприяння банку Goldman Sachs та MasterCard. Картку прикріплено до iPhone і тісно інтегровано з мобільним платіжним сервісом Apple Pay, який у США охоплює близько 70% торговельних точок і здійснює понад 10 млрд транзакцій на рік. Оформити віртуальну банківську карту власник «яблучного смартфона» може протягом кількох хвилин за допомогою програми Apple Wallet. А розплатуватися нею, використовуючи лише смартфон, він зможе в зоні дії Apple Pay. Для здійснення платежів у терміналах, які не підтримують Apple Pay, знадобиться фізична карта.

Щоб здійснити покупку потрібен номер пристрою, а також одноразовий динамічний код безпеки, який генерує iPhone при авторизації покупки, а після здійснення платежу буде надходити обов'язкове повідомлення.

Вся інформація за транзакціями зберігається безпосередньо на пристрої, а не на серверах компанії. Для систематизації транзакцій використовується штучний інтелект і геолокаційні дані з Apple Maps. Кредитна картка Apple Card не має щорічних зборів, передоплати, міжнародних зборів, ніяких комісій за перевищення ліміту або повернуту оплату та ніяких прихованих платежів. Apple Card пропонує систему кешбек - Daily Cash, де щоденне нарахування залежить від способу оплати [12].

Кредитна карта від Apple значно відрізняється від діючих аналогічних карт на ринку України і світу, а отже є серйозним конкурентом для інших

лідерів платіжних систем. Apple Card має значні переваги: пластикові карти взагалі без номера, CVV і терміну дії, відсутність будь-яких комісій та приваблива політика кешбек. Apple Card - хороша пропозиція для споживачів та серйозний конкурент для банків, адже в роздрібних транзакціях немає місця банкам чи іншим посередникам. Банкам залишиться ідентифікація та з'ясування джерел походження коштів.

Ще однією новинкою на світовому ринку платіжних засобів є запуск чату-боту LeoBot у Фейсбуці, який дозволяє здійснювати грошові перекази з картки на картку. Дана інновація розроблена платіжним лідером MasterCard та компанією LeoGaming. З квітня цього року власники карток можуть використовувати біометричну аутентифікацію даних під час підтвердження платежів онлайн шляхом відбитка пальця, розпізнавання обличчя чи райдужки ока. Цей метод є більш безпечний та зручний, адже 93 % споживачів обирає біометрію при онлайн оплаті, а не одноразові паролі надіслані через SMS [31, с.44].

Насамкінець зупинимося на широковідомій технології Block Chain, яка може стати "четвертим" поколінням платіжної системи. Зазначена технологія розподілено зберігає інформацію однаково на різних носіях. Проте транзакція може бути виконана якщо є підтвердженою, що формує криптографічний захист даних. На сьогодні платіжні системи на базі блокчейн активно розробляються. Першим цим питанням зайнявся вже згаданий вище Mastercard, який створив блокчейн-реєстр "наскрізних транзакцій". Компанія Mastercard вважає, що "цифрові реєстри більш безпечні і прозорі, ніж будь-яка інша система, орієнтована навіть на виконання однієї з безлічі завдань. Вони є незмінними і захищеними від фальсифікацій, що може підвищити надійність даних ще більше" [31]. Заявку на цей проект затвердило бюро з патентів і товарних знаків США. Платіжні системи на основі Block Chain - це майбутнє платіжної інфраструктури.

Таким чином, проведене дослідження довело, що технології в платіжній системі розвиваються безупинно, велика кількість інновацій вже

досягла масовості, деякі технології тільки почали реалізовуватися, однак ще велика кількість новинок у перспективі. Одна з таких перспектив - це можливість розраховуватися за товари та послуги відбитком пальця, що відповідає конкретній платіжній картці, а не готівкою чи кредитною картою.

3.2. Шляхи вдосконалення електронних платіжних засобів з використанням зарубіжного досвіду

Україна не стоїть осторонь світових процесів глобалізації і діджілізації як загалом, так і безпосередньо у сфері електронних платіжних засобів. Основні гравці платіжного ринку України намагаються переймати і використовувати сучасні цифрові новинки у своїй діяльності. У результаті розвитку цифрової економіки розвивається і «безготівкова» економіка, а це в свою чергу сприяє розвитку «безготівкового» бізнесу і відповідно безготівкових платежів.

Зважаючи на міжнародні тенденції, в нашій країні також розширюється перелік сфер, де є можливість розраховуватися картою - транспорт, культурно-масові заходи, ринки та магазини. Зокрема, в деяких містах України вже можна оплатити проїзд картою. Проводяться фестивалі, де всі розрахунки здійснюються виключно безготівково. Один з найбільших ринків України - Столичний, впроваджує можливість оплати без готівки.

Проведене дослідження зарубіжного досвіду розвитку електронних платіжних засобів показало, що світ нині перебуває на межі платіжної революції, яка полягає в тому, щоб максимально скоротити використання готівки, щоб будь-де була можливість розраховуватися картою. Крім того, кожному картку потрібно прив'язати до відбитку пальця власника. Україна повинна стежити за світовими досягненнями та намагатися якомога швидше впроваджувати їх. Звісно, є певні умови та темпи розвитку ринку,

проте варто сподіватися, що вже за декілька років пересічному українцю не потрібно буде чекати решту чи вводити пароль від карти.

Зокрема, згаданий вище універсальний безготівковий платіж з використанням платіжного QR-коду Mastercard на базі цифрових гаманців Masterpass вже був запущений в Україні, в березні 2018 року. Нині він активно використовується для покупок в онлайн-магазинах [12].

Технологія Mastercard QR дозволяє підключити до нового способу платежів необмежену кількість онлайн-магазинів, без необхідності інтеграції Masterpass у кожному з них окремо. Це перше в Україні універсальне рішення з використанням платіжного QR коду, яке доступне користувачам різних платіжних платформ і мобільних додатків на Android та iOS.

Для того, щоб здійснити оплату в такий спосіб в онлайн-магазині, користувач сканує QR код з логотипом Mastercard QR на сайті торговця за допомогою мобільного додатку, після цього достатньо обрати картку з наявних у гаманці Masterpass, підтвердити оплату – і покупка здійснена. Платіжні дані надійно зберігаються у Masterpass: користувачеві під час покупки не потрібно вводити номер картки, термін дії, тощо і навіть тримати картку в руках.

Першим банком, який здійснив технічну реалізацію проекту, став ТАСКОМБАНК за підтримки TASlink і PayMaster.ua. Завдяки кооперації партнерів новий спосіб платежів став доступний для оплати товарів і сервісів на майже 200 онлайн майданчиках, серед яких – Yakaboo, Exist.ua, ISIDA, Сільпо та інші.

Стосовно згаданій в попередньому підрозділі Apple Card, то проникнути на український ринок найближчим часом буде важко, якщо взагалі можливо. Є три причини цього:

- ідентифікація клієнтів на українському банківському ринку. В Україні банки зобов'язані зустрічатися з клієнтом особисто, щоб відкрити йому рахунок. Ці проблеми можна вирішити, але у Apple і Google найближчим часом будуть інші пріоритети;

- дуже серйозне монопольне становище одного гравця на банківському ринку, який може серйозно обмежити платіжну інфраструктуру. В Україні 70% POS-терміналів належить "ПриватБанку";

- компанія Apple поки розглядає Україну, як ринок з дуже низькою купівельною спроможністю; корупція і непрозоре регулювання також не додають ринку привабливості.

Вказані вище проблеми варто якомога швидше вирішувати, оскільки тільки таким чином наша країна зможе переймати світові інновації в сфері електронних платіжних засобів.

Стосовно оплат за допомогою смартфонів, які мають NFC-чип, то в 2018 році Україна вступила в еру бурхливого розвитку безконтактних платежів, в 90 разів зросли операції безконтактних оплат за допомогою смартфона, на 25% щомісяця зростає кількість підключених пристроїв для NFC-платежів. Поки безконтактна тільки кожна п'ята операція. Україна випередила Польщу, Канаду, а також ряд європейських країн, де послуга NFC-платежів існувала і раніше [35].

Серед усіх телефонів, що підтримують мобільні платежі 90 % припадає на Android-смартфони, а інші 10 % на різні моделі iPhone [35].

Крім того, ще одним напрямком розвитку ринку є співпраця Національної платіжної системи "Простір" з UnionPay з випуску платіжних карток. Як вже було відзначено в попередньому розділі даної роботи, китайська платіжна система UnionPay є лідером у світі за кількістю випущених карток та фінансових операцій, обслуговує 80 % платіжних карток в світі, а також емітує власні картки більше ніж в 40 країнах. Даний платіжний гігант вже з'явився на ринку України [12].

На першому етапі платіжна система візьме не себе еквайрінг – використання карт для оплати товарів та послуг, а також видачу готівки. Зокрема, UnionPay нині підписала протокол про наміри з Приватбанком, тобто вже розпочалося обслуговування карт UnionPay. Загалом, перевагою використання даної платіжної системи є те, що вона працює в 170 країнах

світу, тобто буде надана можливість оплачувати покупки та послуги за допомогою UnionPay. Загалом, поява UnionPay підтвердить привабливість та перспективність України для міжнародних інвесторів.

Останнім часом Національний банк України виявляє цікавість до проекту «криптогривні», або ж електронної гривні, що ґрунтується на блокчейні. Україна довгий період часу залишалася осторонь з офіційним прийняттям чи заборонаю криптовалюти в цілому, а також з модернізацією законодавства в даному напрямку, тому державні проекти щодо криптовалюти тільки-но стартують.

Зокрема, 20 липня 2018 року була схвалена «Концепція державного регулювання операцій з криптовалютами», де криптовалюта зазначається новим фінансовим інструментом, що є віртуальним активом у формі токenu. У цій концепції встановлені основні положення, правові визначення, роль криптобірж, особливості оподаткування, а також відображено класифікацію операцій з криптовалютою. Наголошується, що використовувати криптовалюту, як засіб платежу категорично забороняється, функціонує вона, як засіб обміну чи збереження вартості.

Крім того, у минулому році стартували розробки, присвячені можливості випуску цифрової гривні на блок-чейні. «Криптогривня» має багато прихильників, адже, на їх думку, електронна національна валюта буде зручнішою та надійнішою, до того ж запустивши «криптогривню», Україна позбудеться валютних кордонів зі світом.

Національну криптовалюту планують випускати такі країни, як Швеція, Тайланд, Китай та ін. Але на сьогодні офіційно врегульоване використання криптовалюти, а також випуск «криптогривні» в Україні - це лише перспективи [31].

Таким чином, електронні платіжні засоби в Україні мають гарні засади для подальшого розвитку та впровадження інновацій на основі світового досвіду.

Проте, варто проводити відповідні заходи вдосконалення законодавства в напрямку розвитку електронних платіжних засобів; створювати середовище для діяльності лідерів платіжних систем (наприклад PayPal), розширювати платіжну інфраструктуру; підвищувати купівельну спроможність, знищувати корупцію та уникати непрозорого регулювання. Тільки в такому випадку Україна матиме значні перспективи розвитку електронних платіжних засобів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Таким чином, проведене дослідження надало змогу зробити наступні висновки.

1. Аналіз законодавчих актів дозволив визначити електронний платіжний засіб як платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ.

Електронні платіжні засоби можуть існувати в будь-якій формі, на будь-якому носії, що дає змогу зберігати інформацію, необхідну для ініціювання електронного переказу, та повинні відповідати вимогам стосовно захисту інформації, встановлених законодавчими актами. Вони поділяються на базі мереж (торгівля в мережі Інтернет) та на базі карток (пластикові карти як інструмент розрахунків так і кредитування).

Було встановлено, що платіжна картка, є електронним платіжним засобом у вигляді емітованої у встановленому законодавством порядку пластикової або іншого виду картки та призначена для ініціювання переказу грошових коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг; перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб; отримання грошових коштів у готівковій формі в касах банків і через банківські автомати; здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Серед різноманіття карткових інструментів, можна виділити основні категорії карток: залежно від емітента – банківські та небанківські; за платоспроможністю – платіжні й неплатіжні; за платіжною схемою – дебетні, кредитні й дебетово-кредитні; за функціональним призначенням – розрахункові, дисконтні, ідентифікаційні, аутентифікаційні; за типами держателів і напрямом використання – особисті, корпоративні, зарплатні; за категоріями клієнтів банку – картки, призначені для масових клієнтів, для заможних та елітних клієнтів, бізнес картки й картки для платежів у мережі

Інтернет; за ознакою наявності особового банківського рахунку – картки з особовим рахунком і наперед оплачені неіменні картки; залежно від типу карткового рахунку та режиму його обслуговування – дебетні, розрахункові кредитні, револьверні кредитні, револьверні овердрафтні та електронні гаманці; за типами фінансових операцій – картки з функцією видачі готівки, з функцією платежів та видачі готівки, з функцією платежів без видачі готівки; за видами носіїв інформації – картки з магнітною смугою, картки з чіпом, картки з магнітною смугою та чіпом; за способом внесення, збереження та зчитування інформації – електронні та ембосовані.

2. Особливості застосування електронних платіжних засобів і порядок здійснення операцій з їх використанням визначені в Постанові Правління НБУ «Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів». Зокрема, передбачена можливість використання дебетової, дебетово-кредитної та кредитної платіжної схеми.

За дебетовою платіжною схемою, користувач здійснює платіжні операції в межах залишку коштів на його рахунку; за дебетово-кредитною – в межах залишку коштів, які є на його рахунку, проте, якщо їх не вистачає або взагалі немає, він має право скористатися кредитом, що надається банком; кредитної – здійснення операцій за рахунок коштів, які надаються банком йому у кредит або в межах кредитної лінії.

Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку пластикових карток в Україні показав існування 73 банків – членів карткових платіжних систем, які обслуговували понад 42 млн. клієнтів банків; було емітовано в 2018 році більш як 59 млн. платіжних карток, з них 62,2 % є активними.

Найбільшими банками-еквайрами та емітентами платіжних карток є АТ КБ «Приватбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Райффайзен банк Аваль».

В 2018 році було здійснено 3,9 млрд. операцій держателями платіжних карток, спостерігається їх ріст порівняно з попередніми роками; зростає і сума операцій. Частка обсягу безготівкових операцій із використанням

платіжних карток, емітованих українськими банками, за підсумками 2018 року досягла 45,1%, що більше на 5,8 в.п. більше порівняно з 2017 роком.

Основними тенденціями розвитку ринку електронних платіжних засобів в Україні є: збільшення питомої ваги безготівкових розрахунків платіжними картками у сфері торгівлі та послуг порівняно з розрахунками готівкою; розширення інфраструктури приймання платіжних карток; зниження витрат на касові операції, інкасацію, зберігання готівки тощо; скорочення витрат на виробництво банкнот і монет та підтримку готівкового обігу тощо.

В Україні при здійсненні платежів через мережу Інтернет використовуються: системи, в основі яких лежать кредитні картки; системи на основі смарт-карток; системи Інтернет-банкінгу.

3. Аналіз зарубіжного досвіду розвитку електронних платіжних засобів показав значне зростання обсягу безготівкових операцій. Широке поширення цифрових гаманців, збільшення успіху платформ електронної комерції та інновації в мобільних платежах сприяють феноменальному їх зростанню.

Світові платежі, які виконуються з використанням новітніх платіжних продуктів, збільшуються як за кількістю, так і за обсягами. Загалом, обсяг світового ринку розрахунків платіжними картками в 2017 році становив 25,106 трлн. дол.; загальна кількість платіжних карток в обігу на глобальному ринку досягла 15 млрд.

Найбільшу частку на ринку займає платіжна система UnionPay - 44% від загальної кількості платіжних картокових транзакцій в світі. Частки Visa і Mastercard складають відповідно 21% і 16%.

В зв'язку з розвитком нових технологій, орієнтованості економіки на цифрові стандарти, створюються інновації і в платіжних засобах. Зокрема, набули розвитку безконтактні платежі; застосовується матричний QR-код для здійснення платежів; випущені кредитні картки Apple Card; запущений чат-робот LeoBot у Фейсбуці, застосовується технологія Block Chain.

Основні гравці платіжного ринку України намагаються переймати і використовувати сучасні цифрові новації світу, відбувається розширення переліку сфер, де є можливість розрахуватися карткою; використовується QR-код Mastercard на базі цифрових гаманців Masterpass; вихід на ринок платіжної системи UnionPay, вияв цікавості до проекту «криптогривні», або ж електронної гривні, що ґрунтується на блокчейні.

Таким чином, електронні платіжні засоби в Україні мають гарні засади для подальшого розвитку та впровадження інновацій на основі світового досвіду. До основних заходів вдосконалення електронних платіжних засобів в Україні відносяться: перегляд та вдосконалення законодавства в напрямку розвитку електронних платіжних засобів; створення середовища для діяльності лідерів платіжних систем (наприклад PayPal), розширення платіжної інфраструктури; знищення корупції та уникнення непрозорого регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 29. - Ст.137
2. Аналіз банківської діяльності: підручник/ А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко та ін. – К.: КНЕУ, 2014. – 479 с.
3. Азізова К.М. Загальна характеристика банківських операцій з платіжними картками / К.М.Азізова // Гроші, фінанси і кредит. – вип. 5. – 2016. – С.254 – 260.
4. Бублик Є.О. Ринок платіжних карток в Україні: перспективи та обмеження розвитку / Є. О. Бублик // Економіка і прогнозування. - 2016. - № 3. - С. 51-65.
5. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – 2-е изд. перераб. и доп. – М. : Книжный мир, 2009. – 860 с.
6. Безготівковий бум в Україні: стрімке зростання карт і переказів у цифрах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.news/ua/bezgotivkovyj-bum-v-ukrayini-strimke-zrostannya-kart-i-perekaziv-u-tsyfrah/>
7. В Україні заборонили використання Webmoney, Яндекс.Гроші, QIWI Wallet та Wallet one. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://watcher.com.ua/2016/11/08/v-ukrayini-zaboronyly-vykorystannya-webmoney-yandeks-hroshi-qiwi-wallet-ta-wallet-one/>
8. Дегрік А. Три висновки зі статистики безконтактних платежів України за І квартал 2019 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.news/ua/alena-degrik-tri-vyvoda-iz-statistiki-beskontaktnyh-platezhej-ukrainy-za-i-kvartal-2019-god/>
9. Доля онлайн-покупок достигнет четверти расходов по картам . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.plusworld.ru/daily/platezhnyj-biznes/dolya-onlajn-pokupok-dostignet-chetverti-rashodov-po-kartam/>

- 10.Євдокімова М. О. Ринок платіжних карток в Україні, його розвиток / М. О. Євдокімова // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство / голов. ред. М.М. Палінчак. – Ужгород : Гельветика, 2017. – Вип. 15. – С. 106-109.
- 11.Загородній А. Г. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К.: Знання, 2007. – 1072 с.
- 12.Інновації в платіжних: час діяти. Погляд НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://www.bankonline.com.ua/finretail2016/files/2_Shatskyi%20s%20s_15112016.pdf
- 13.Коробова Г. Г. Банковское дело : учебник / под. ред. д-ра экон. наук проф. Г. Г. Коробовой. – Изд с изм. – М. : Экономистъ, 2006. – 766 с.
- 14.Караєва Н. В. WEB-та мобільні технології в економіці: конспект лекцій. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – 158 с.
- 15.Коць О. О. Сучасний стан і перспективи розвитку ринку платіжних карток в Україні / О. О. Коць, В. В. Гоменюк // Економіка та суспільство. Електронне наукове фахове видання. – 2018. – №15. – С. 671-678.
- 16.Кочетков В. Н. Современная система денежных расчетов: учебник/ В. Н. Кочетков, О. В. Бондарева, Н. Б. Басюк. – К. : УФІМБ, 2018. – 192 с.
- 17.Кількість платежів через смартфони в Україні зросла в півтора рази. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.unian.ua/economics/finance/10502661-kilkist-platezhiv-cherez-smartfoni-v-ukrajini-zroslo-v-pivtora-raza.html>
- 18.Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: у 3-х томах. Т. 2 / редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2008. – 368 с.
- 19.Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219

20. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів: Постанова Правління НБУ від 05.11.2014 № 705. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0705500-14>
21. Про затвердження Положення про порядок реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та операторів послуг платіжної інфраструктури: Постанова Правління НБУ від 04.02.2014 № 43. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0348-14>
22. Про затвердження вимог до суб'єктів господарювання щодо приймання електронних платіжних засобів в оплату за продані ними товари (надані послуги): Проект Постанови Кабінету Міністрів України від 11.01.2018. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
23. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей: Постанова Правління НБУ від 04.11.2010 № 481. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>
24. Про особливості застосування електронних платіжних засобів та порядок здійснення операцій з їх використанням: лист ДФС від 30.11.2018 р. № 5048/6/99-99-13-02-03-15/ПК
25. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
26. Поляниця О. В. Особливості розвитку електронних платіжних систем в Україні / О. В. Поляниця, В. С. Яківець // Молодий вчений. – 2016. – No 7. – С. 116–120.
27. Петрофанова К. Р. Особливості правової регламентації електронних грошей в Україні: цивільно-правовий аспект / К. Р. Петрофанова. //

- Теорія і практика правознавства. - 2016. - Вип. 2. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2016_2_6
- 28.Пиріг С.О. Платіжні системи: [навч. пос.] / С.О. Пиріг. – К.: Центр
учбової літератури, 2008. – 240 с.
- 29.Петрук О.М. Банківська справа: навч. посібник / О.М. Петрук. – К.:
Кондор, 2012. – 461 с.
- 30.Ринок платіжних карток в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим
доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
- 31.Ситник І.П. Вплив цифрової економіки на розвиток платіжних систем в
Україні / І.П.Ситник, А.М.Новак // Агросвіт. - № 8. – 2019. – С.41-48.
- 32.Системи електронних платежів. – [Електронний ресурс]. – Режим
доступу:
https://bankchart.com.ua/e_banking/statti/sistemi_elektronnih_platezhiv
- 33.Тысячный В. Украина полностью перейдет на банковские карты: на
пороге колоссальные изменения. – [Електронний ресурс]. – Режим
доступу: [//news.finance.ua/ru/news/-/443471/ukraina-polnostyu-perejdet-na-bankovskie-karty-na-poroze-kolossalnye-izmeneniya](https://news.finance.ua/ru/news/-/443471/ukraina-polnostyu-perejdet-na-bankovskie-karty-na-poroze-kolossalnye-izmeneniya)
- 34.У 2018 році українці все частіше надавали перевагу безготівковим
операціям. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=88117856&showTitle=true
- 35.Україна увійшла в Топ-4 країн світу за темпами приросту NFC-платежів.
– [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.epravda.com.ua/news/2019/03/20/646249/>
- 36.У 2019 році бізнес очікує на кілька нових послуг на ринку безготівкових
розрахунків – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/na-porozi-platizhnoyi-revolyuciyi>
- 37.Широчин С. Платежі в мережі Інтернет: у пошуках "срібної кулі"/ С.
Широчин, Р. Гартінгер // Вісник НБУ. - 2015. - № 4. - С. 11-12.

- 38.Юрчук Н. П.Особенности платёжного середовища систем електронної комерції в Україні / Н. П. Юрчук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. - 2017. - № 6. - С. 157-170.
- 39.LiqPay. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.liqpay.ua/uk>
- 40.E-gold. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-gold.com.ua/>
- 41.EasyPay. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://easypay.ua/ua/catalog/e-money>
- 42.UAPAY – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uapay.ua/>
- 43.UnionPay остається крупнейшей платёжной системой в мире. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://www.plusworld.ru/daily/platezhnyj-biznes/unionpay-ostaetsya-krupnejshej-platezhnoj-sistemoj-v-mire/>
- 44.Global Payment Cards Data and Forecasts to 2023 («Мировой рынок платёжных карт и прогноз до 2023 года»). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://worldpaymentsreport.com/non-cash-payments-volume-2/#non-cash-transactions-2017-2022f>
- 45.Global cash report reveals cash payments are on the increase. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.paymentscardsandmobile.com/global-cash-report-reveals-cash-payments-are-on-the-increase/>
- 46.Nilson Report. Глобальный рынок платёжных карт в цифрах.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nilsonreport.com/>
- 47.Non-Cash Payments Volume. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://worldpaymentsreport.com/non-cash-payments-volume/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України

№ з/п	Найменування банку	Найменування електронних грошей/найменування платіжної системи, з використанням якої здійснюються операції з електронними грошима
1	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	"FORPOST", "ALFA-MONEY", MasterCard, Visa, ПРОСТІР
2	АТ "Ощадбанк"	MasterCard, Visa
3	ПАТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	MasterCard, Visa
4	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	MasterCard, Visa
5	ПАТ "ТАСКОМБАНК"	"Максі", MasterCard, Visa
6	ПАТ АБ "ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК"	MasterCard, Visa
7	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	MasterCard, Visa
8	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	MasterCard
9	АБ "Південний"	Visa
10	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	"ГлобалМані"
11	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	MasterCard, Visa
12	ПАТ "ЮНЕКС БАНК"	ПРОСТІР
13	ПАТ "АЛЬПАРИ БАНК"	ПРОСТІР
14	АБ "УКРГАЗБАНК"	"ЕЛЕКТРУМ", ПРОСТІР
15	ПАТ "БАНК СІЧ"	ХРАУ, MasterCard
16	ПАТ КБ ПРАВЕКС-БАНК	ПРОСТІР
17	ПАТ "КРЕДОБАНК"	MasterCard
18	ПАТ "УНІВЕРСАЛБАНК"	MasterCard
19	ПАТ "МЕГАБАНК"	MasterCard, Visa
20	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	MasterCard
21	АТ "АКБ "КОНКОРД"	Visa
22	ПАТ "ІДЕЯ БАНК"	MasterCard, Visa
23	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	ПРОСТІР